

Findes der en særlig jysk sprogidentitet?

INGER SCHOONDERBEEK HANSEN

Abstract

Denne artikel undersøger hvilke sprogideologier der hersker i Midt-Vestjylland, og hvilke eksplicitte meninger om og implicitte holdninger til egen og andres sprogbrug sprogbrugere har. Det empiriske grundlag består af data der er indsamlet dels ved et sprogholdningseksperiment, dels ved en række sociolingvistiske interview, og de undersøges ud fra en perceptuel dialektologisk synsvinkel for at afdække hvad sprogbrugerne forstår ved sprogforskernes begreber som *rigsdansk* og *dialekt*. Artiklen peger på at undersøgelse af sprogideologiske spørgsmål, som har fundet sted i årtier på stort set samme måde rundt omkring i Danmark, kan give uventede resultater når de eksperimentelle stimuli tilpasses respondenternes opfattelse af den sproglige virkelighed. Den peger desuden på at standardsprogsideologien ikke er helt så udbredt som generelt antages i dansk sociolingvistik, men at der kunne findes en ligeværdig, særlig jysk sprogidentitet.

EMNEORD: sprogideologier; rigsdansk; jysk; perceptuel dialektologi

1 INDLEDNING

I det senmoderne, globaliserede Europa er det en udbredt opfattelse at opslutningen om den standardsprogsideologi der skabte standardsprogene under moderniteten og opbygningen af nationalstaterne, er ved at krakelere. Ensretning opleves ikke længe som et ubetinget gode. Mangfoldighed og variation er bedre. (Kristiansen 2020: 32)

Med disse linjer afslutter Tore Kristiansen sin fratrædelsesforelæsnings, som på grund af COVID-19-restriktionerne aldrig blev holdt, men findes trykt i *Danske talesprog* (Kristiansen 2020). Modsat resten af Europa ser billedet tilsyneladende anderledes ud i Danmark. Kristiansen konkluderer: "[S]tandardsprogsideologien og standard-

sproget står stærkere [i Danmark] i dag end nogensinde” (2020: 32). Den påstand, altså opfattelsen af “standardsproget som vejen mod det gode sprogsamfund” (2020: 23), har Kristiansen og kolleger i årtier påvist i en lang række sprogholdningseksperimenter og etnografiske feltarbejder i Danmark (bl.a. Kristiansen 1991, 2009a, Quist 2005, Maegaard 2007). De beskriver en udvikling der er gået fra et heterogent i retning af et homogent sprogsamfund, og altså dialektød, hvor standardsproget lokaliserbart til København længe har haft høj status (Kristiansen 2009a, Pedersen 2003).

Resultaterne af enkelte nyere studier rækker imidlertid ved ideen om standardsprogets ideologiske hegemoni, og især i Jylland ser det sprogideologiske billede ikke helt så entydigt ud (Maegaard & Quist 2020, Hansen & Goldshtein 2021a, Svenstrup & Thøgersen 2009, Pedersen 1996). Spørgsmålet bliver derfor om Kristiansens (norsk-inspirerede) ønskescenario om at sprogbrugerne afviser opfattelsen af standardsprogets udbredelse (Kristiansen 2020) vinder indpas. Findes der en mere udbredt opfattelse i Jylland af et heterogent sprogsamfund?

Denne artikel undersøger hvilke sprogideologier der hersker i Midt-Vestjylland, og hvordan sprogbrugerne der italesætter deres egen og andres sproglige identitet. Der fokuseres dels på hvor udbredt standardsprogsideologien er, dels på hvilke begreber sprogbrugerne selv anvender til at beskrive deres og andres sprogbrug. Erkendelser fra perceptuel dialektologi anvendes til at se nærmere på hvad sprogbrugerne egentlig forstår ved sprogforskerens begreber som *rigsdansk* og *dialekt*. Datagrundlaget består af en række sociolingvistiske undersøgelser foretaget i Salling, Midt-Vestjylland: et sprogholdningseksperiment og en række sociolingvistiske interview. Resultaterne af dette sprogholdningseksperiment (Hansen & Goldshtein 2021a, 2021b) afveg på den ene side fra Kristiansen og kollegers konsistente resultater og tegnede et billede af et sociolingvistisk sproglandskab der er mere komplekst eller nuanceret. På den anden side gav de anledning til en række metodologiske overvejelser og nye spørgsmål i forhold til testning af sprogideologiske spørgsmål (Hansen & Goldshtein 2021a, 2021b). Denne artikel tager afsæt i disse kvantitativt opnåede sprogholdningsdata for derefter at inddrage kvalitativ-diskursive analyser

af interviewdataene i spørgsmålet om der i dagens Danmark findes en særlig jysk sprogidentitet.

I artiklens første to afsnit beskrives undersøgelsesområdet (afsnit 2) og undersøgelsens datagrundlag (afsnit 3). Afsnit 4 indeholder en redegørelse for hvordan sprogideologiske faktorer påvirker sprogbruges opfattelse af egen og andres sprogbrug. Desuden redegøres der for hvordan nogle af de centrale begreber i sociodialektologien har været anvendt til at beskrive det danske sprogsamfund, og hvordan den perceptuelle dialektologi undersøger sprogbrugernes opfattelse af disse. Afsnit 5 præsenterer undersøgelsens kvantitative resultater, mens afsnit 6 præsenterer de kvalitativ-diskursive analyser af interviewene. Artiklen afslutter med en diskussion (afsnit 7) og konklusion (afsnit 8).

2 MIDT-VESTJYLLAND, SALLING

Halvøen Salling befinder sig i Jyllands midt-vestlige hjørne, omgivet af Limfjorden. Administrativt hører Salling til Region Midtjylland, hvis hovedsæde ligger i Viborg. Købstaden Skive, der allerede blev grundlagt i den tidlige middelalder, har i dag 20.400 indbyggere (DS) og fungerer som et sted hvor unge fra Salling og omegn tager en ungdomsuddannelse (fx Skive Gymnasium og HF) eller en videregående uddannelse (fx Skive Seminarium). Sallings beboere benytter bl.a. byens kulturelle tilbud (fx biograf, koncerter, fodbold), butikker, caféliv osv. Landsbyen Jebjerg, hvor sprogholdningseksperimentet foregik på den lokale efterskole¹, og hvor de informanter jeg interviewede, er født og opvokset, ligger ca. 15 kilometer nord for Skive og har 1.082 indbyggere (DS).

1 Salling Efterskole blev grundlagt som højskole i 1884. Siden 1911 huser den en grundtvigiansk ungdomsskole, siden 2011 efterskole med en bred fagpakke af sportslige og kreative linjefag til elever på folkeskolens 9. og 10. klassetrin (jf. salling-efterskole.dk).

KORT 1: LANDSBYEN JEBJERG, MIDT I SALLING, MIDT-VESTJYLLAND
 KILDE: MATRIKELKORT (T.V.) SAMT ILLUSTRATOR-KORT (T.H.) TEGNET AF
 FORFATTEREN

Til trods for et vist udkantspræg med faldende huspriser, lav gennemsnitsindkomst og butiksdød har landsbyen et aktivt lokalmiljø, der bl.a. tæller Salling Efterskole med 166 elever, Sport og Event Center Jebjerg med mange tilbud inden for inden- og udendørs idrætsudøvelse, initiativer for områdefornyelse (med økonomisk støtte fra Skive Kommune 2015-2021), herunder nedrivning af usælgelige huse og etablering af en stor, ny legeplads til den lokale folkeskole (94 elever), en aktiv pensionistforening etc. (landsbyens hjemmesiden, jebjerg7870.dk). Dialektologisk hører sallingbomål, sallingmål eller Salling-dialekt (Skautrup 1968, Ejsing 1994, Ejskjær 1954) til de midtvestjyske dialekter. I dag er det primært den ældre generation og enkelte især stabile midaldrende der stadig bruger en del af de traditionelle dialekttræk. Valg af lokalitet har ikke kun personlige årsager (Schoonderbeek 1995, Hansen 2020), men også faglige idet området ikke ellers har været genstand for denne type sociodialektologiske studier, og det har været et mål for forskningen (Hansen & Goldshtein 2021a, Grondelaers & Kristiansen 2013: 19).

3 EMPIRISKE DATA FRA MIDT-VESTJYLLAND

Undersøgelsens empiriske grundlag består dels af data der er indsamlet ved et sprogholdningseksperiment, og dels af data der er indsamlet ved en række sociolingvistiske interview. Sprogholdningseksperimentet

fandt sted på Salling Efterskole i januar 2020, og ca. 145 elever fra 9. og 10. klasse deltog; de var i gennemsnit 16 år gamle. Skolens elevoptag er relativt lokalt: 64 % af respondenterne (n=139) stammer fra Nord- og Midt-Vestjylland: 38 % af respondenterne angav at de boede i det midtvestjyske sprogområde (Salling, Fjendsysssel og Hardsysssel) og 26 % at de boede i det nordvestjyske sprogområde (Mors og Thy); 16 % af respondenterne angav at de boede i det nordøstjyske sprogområde (Himmerland og Ommersysssel).

Eksperimentets formål var at teste respondenternes henholdsvis underbevidste og bevidste sprogholdninger. Af den grund var det bygget således op at respondenterne til at starte med ikke var klar over at vi spurgte til deres holdninger til sprog; den første opgave, en vurderingstest, testede derfor deres underbevidste sprogholdninger. Da vi havde samlet deres første opgavebesvarelse ind, fortalte vi dem om eksperimentets sproglige fokus hvorefter de udfyldte opgave to, en genkendelsestest, og opgave tre, en rangordningstest ('dialekthitliste'); disse to opgaver testede deres bevidste eller eksplicitte holdninger til forskellige varieteter af dansk (Kristiansen 2009a, Grondelaers & Kristiansen 2013, Hansen & Goldshtein 2021a, 2021b).

Eksperimentets stemmepróver bestod af lydoptagelser med gymnasieelever fra København, Århus og Skive. Disse tre sæt sproglige stimuli synes at stemme overens med respondenternes sproglige praksis i hverdagen (Maegaard & Quist 2020, Kristiansen 1997) da områdets unge først og fremmest orienterer sig mod Skive og dernæst mod Århus, fx i forbindelse med deres fritidsaktiviteter og videre uddannelsesforløb (DS). Dermed repræsenterer prøverne sprog fra metropolen, den regionale storby og den lokale købstad (Pedersen 1996, Maegaard & Quist 2020). Eksperimentets resultater kan derfor ikke direkte sammenlignes med Kristiansens og lignende, hvor der indgår to sæt københavnske stemmepróver (konservativ københavnsk og moderne københavnsk) og én lokal (Kristiansen 2009a). De er derimod sammenlignelige med de eksperimenter der indgår i *Dialekt i periferien*-projektet, hvor der ligeledes indgår regionale stemmer med relevans for de respektive områder (Maegaard & Quist 2020, Maegaard, Quist & Pharao 2020). Eksperimentets 12 stemmer er især karakteristiske i forhold til intonation, som er en vigtig faktor i genkendelsen af de forskellige varieteter i

dag (Kristiansen & Monka 2006), formentlig i kombination med visse segmentale træk (Pharao 2009). Således har de københavnske stemmer tydeligt faldende-stigende intonationsmønster, mens de jyske har stigende-faldende intonationsmønster, tydeligst stemmerne fra Skive. I flere af de jyske stemmer realiseres stød tonalt hvorfor det lyder knap så kraftigt som i de københavnske stemmer hvor stød er karakteriseret af kraftig konstriktion.² Sprogholdningseksperimentets forskellige trin er mere indgående beskrevet i Hansen & Goldshtein (2021a, 2021b).

De sociolingvistiske interview fandt sted i perioden februar 2020–oktober 2021 med informanter der er født og opvokset i eller nær Jebjerg. De tilhører forskellige generationer, *unge* (≤ 25 år), *forældre* (26–64 år) og *bedsteforældre* (≥ 65 år) (Hansen 2020). Tabel 1 viser en oversigt over de data jeg anvender i denne artikel.

TABEL 1: OVERSICHT OVER ARTIKLENS DATAGRUNDLAG

	Unge ≤ 25 år	Forældre 26–64 år	Bedsteforældre ≥ 65 år
Sprogholdningseksperiment	145 ³	-	-
Individuelt interview	4 (3 k / 1 m)	4 (2 k / 2 m)	7 (4 k / 3 m)
Gruppeinterview	1	-	3

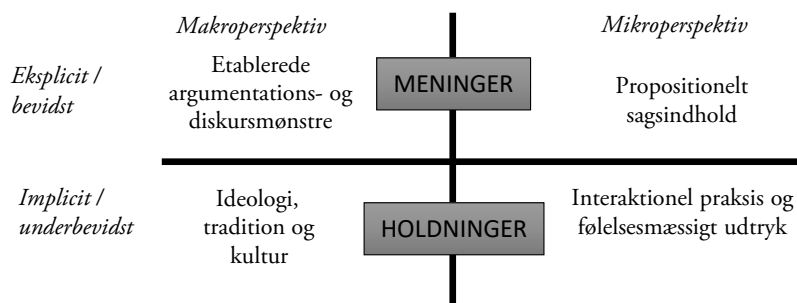
Modsat respondenterne i sprogholdningseksperimentet var informanterne fra start af orienteret om formålet med interviewet, bl.a. på grund af det samtykkebrev de modtog med information om projektets formål og databeskyttelse (GDPR). Interviewene var semistrukturerede efter en interviewguide med det formål at opnå et helhedsbillede af informanterne, dvs. jeg indsamlede både deres ”understanding of the meanings of their lived world” (Kvale 2007: 46, Hansen 2020) og deres bevidste meninger om og underbevidste holdninger til deres egen og andres sprogbrug (se figur 1 oversat fra Mattfolk 2011: 37 ff., se også Mattfolk & Östman 2004: 76, Svenstrup & Thøgersen 2009). Mattfolk skelner mellem informantens eksplicitte mening og implicitte holdning ud fra et makro- og mikroperspektiv (se figur 1). Makroperspektivet refererer

² Se bilag A for en mere detaljeret beskrivelse af eksperimentets 12 stemmeprøver.

³ 139 elever udfyldte eksperimentets skemaer med biografiske oplysninger. Der deltog 80 piger, 53 drenge, mens 6 elever satte kryds i feltet ’ikke-binær’.

til bl.a. den sproglige og kulturelle fælles viden og samfundsideologiske diskurs sprogbrugeren et givent sted er vokset op med. Mikroperspektivet refererer derimod til de konkrete sproglige udtryk sprogbrugeren anvender, men som modsvarer den almene diskurs på makroniveauet. Mattfolk skelner desuden mellem parametrene eksplicit og implicit hvor det første refererer til de meninger informanten giver udtryk for når hun reagerer på et direkte spørgsmål, det vil sige ytringens propositionelle sagsindhold, og det andet refererer til de holdninger samme informant indirekte udtrykker gennem hendes svar, det vil sige det som udtrykket implicerer inden for rammerne af den pågældende interakti- onelle praksis, altså det 'mellem linjerne' (Mattfolk 2011: 39 f.).

FIGUR 1: EKSPPLICITTE MENINGER OG IMPLICITTE HOLDNINGER (OVERSAT OG NY- TEGNET EFTER MATTFOLK 2011: 39)

I nærværende undersøgelse inddrager jeg primært den del af mine sociolinguistiske interview (ca. halvvejs i interviewet) hvor jeg bad informanterne at forholde sig til tre af de 12 stemmeprøver jeg havde anvendt i sprogholdningeksperimentet, nemlig tre piger fra hvert sted. Jeg var kun delvis åben i min introduktion af prøverne: Jeg bad informanten blot om at lytte til nogle korte optagelser med tre gymnasieelever på 16–17 år der fortæller om hvad der karakteriserer en god lærer. Når informanterne havde lyttet til stemmerne, evt. to gange, spurgte jeg hvilken af de tre piger efter informantens mening talte rigsdansk. Herefter kom samtalen bl.a. omkring hvordan de ville beskrive de forskellige former for dansk, hvordan de ville betegne det sprog de selv og andre taler, og (især til de ældre informanter) hvilken status den lokale dialekt, sallingbomål, havde.

4 STANDARDSPROGSIDEOLOGIEN – RIGSDANSK OG JYSK

I Danmark, som i andre sprogsamfund i Europa, er den gældende sprogsideologi, dvs. ”de forestillinger og værdier som mennesker (som gruppe- og samfundsmedlemmer) knytter til sproglig variation og sproglige forskelle” (Kristiansen & Monka 2006: 227 f.), resultatet af en århundredlang udviklingshistorie. Tidligt i det forløb italesatte grammatikere (fx Syv 1685) én specifik varietet som ’det bedste sprog’, eller rettere det sprog der blev talt af lærde mænd i hovedstaden. Da denne varietet blev opfattet som tæt knyttet til skriftsproget, blev den central som målestok i skolesystemet. I 1960’erne opstod en ny officiel diskurs der tog udgangspunkt i at én varietet skulle fungere som standardsprog, en neutral varietet der kan anvendes i de fleste kontekster; i Danmark kaldte sprogforskere dette øjensynligt uniforme og idealiserede standardsprog for *rigsdansk*. Modsat står de varieteter sprogbrugerne holder kært og respekterer, og som de af den grund anvender i især ikke-officielle kontekster; det er de geografisk betingede dialekter og socialt betingede sociolekter, jf. høj- og lavkøbenhavnsk nedenfor. Helt socialt neutrale er varieteterne i denne nye diskurs imidlertid ikke, og sprogbrugernes (bevidste eller underbevidste) hierarkisering af ’godt’ og ’dårligt’ sprog gælder stadig den dag i dag. Intet sprog eller ingen dialekt er imidlertid af udelukkende lingvistiske grunde bedre eller dårligere end andre (Milroy & Milroy 1985/1999: 13, Grondelaers & Kristiansen 2013: 16 f., note 8, Kristiansen 2009a, Coupland 2009).

Da Lars Brink og Jørn Lund undersøgte dansk rigsmål i 1960-1970’erne, konkluderede de at det fandtes i to socialt korrelerede udgaver: Højkøbenhavnsk taltes af det københavnske borgerskab, mens lavkøbenhavnsk taltes af arbejderklassen. På daværende tidspunkt spåede de at sprogformer fra det prestigøse, dannede højkøbenhavnske ville sprede sig til hele landet, men udviklingen ville vise sig ikke at være helt så entydig. Begge københavnske varieteter nærmede sig hinanden, og i dag er de ikke længere socialt korrelerede. Træk fra begge sejrede og spredte sig og spreder sig fortsat til resten af landet; det er den konstatering dengang som nu der er baggrunden for deres definition af *rigsmål* (Brink & Lund 1975, 2018).

Brink og Lunds umiddelbare definition lyder: ”dansk sprog, der ikke er lokalt bundet” (Brink & Lund 1975: 763), det er derfor en varietet der findes overalt i Danmark. De uddyber dog deres definition

så rigsmål faktisk er lokaliserbart til København: ”rigsmålet *er* slet og ret [københavnsk]” (Brink & Lund 1975: 764), og hermed tog de aktivt stilling i forhold til lingvisters ’løse’ brug af begrebet (Kristiansen 2009b). Omvendt opfatter sprogbrugerne det Brink og Lund omtaler som konkrete rigsmålsformer (og der spredte sig hurtigt til resten af landet), ikke længere som lokaliserbare til København, det vil sige de er ideologisk ulokaliserbare (Brink & Lund 2018: 197).

I det såkaldte senmoderne Danmark, der er kendetegnet ved bl.a. urbanisering og globalisering, beskriver sociolingvisterne sproget i Københavnsområdet fortsat som to forskellige varieteter, men deres fokus er flyttet fra varieteternes sociale korrelation til at de, sammen med andre varieteter, er tilknyttet nogle sociale værdier eller *orders of indexicality* (Blommaert 2009: 69), dvs. sproglige varieteters hierarkiske orden i en given kontekst. Kristiansen taler således om dansk med KONSERVATIV aksang, også kaldt konservativt københavnsk, og dansk med MODERNE aksang, også kaldt moderne københavnsk. Ifølge Kristiansen opfatter sprogbrugere KONSERVATIV som *rigsdansk* og MODERNE som blot *københavnsk* (Kristiansen 2009a, Grondelaers & Kristiansen 2013); begge er dermed praktisk lokaliserbare til København. Derudover er Kristiansens pointe at alle (unge) danskere taler en form for københavnsk, en betragtning der modsvarer Brink & Lunds definition af rigsmålsformer (se ovenfor). Denne sidste form for københavnsk, standarddansk, er ideologisk set ulokaliserbart til København. I Kristiansens sprogholdningseksperimenter er det KONSERVATIV og MODERNE der på hver sin parameter scorer over LOKAL (et givent undersøgelsesområdes lokale varietet), og de sætter dermed forskellige standarder for dansk (Kristiansen 2009a, Svenstrup & Thøgersen 2009). Nærværende undersøgelse fremsætter imidlertid et alternativ til Kristiansens påstand om at sprogbrugere opfatter KONSERVATIV som *rigsdansk*.

Registrerbare sproglige forskelle mellem forskellige varieteter medfører som sådan ingen betydningsmæssige forskelle. De kan imidlertid blive opfattet som karakteristiske kendetegn for en talers personlighed og identitet som taleren mere eller mindre bevidst ønsker at signalere (Jenkins 2014, Tøgeby 2015). Identitet er en multidimensionel inddeling af verden og hvilken plads vi indtager i den, både som individer og som medlemmer af de forskellige grupper vi indgår i. Det er gennem

både verbale og non-verbale udtryk vi afgør hvem der er hvem, og hvad der er hvad i den verden vi lever i (Jenkins 2014: 5). Vi fremstiller os selv og opfatter både os selv og andre ud fra de til enhver tid gældende kulturelle værdier vi er vokset op med.

Standardsprogsideologien i Danmark er måske ikke ved at krakelere, men resultaterne af nærværende og andre undersøgelser peger på at den er mere kompleks end som så. Der kan anføres flere grunde: Først og fremmest har globaliseringen gjort national identitet mere flydende og mindre suveræn end det tidligere har været tilfældet. På den ene side kan nogle, især mobile borgere, ikke nødvendigvis føle sig knyttet til én og kun én nationalitet, mens andre på den anden side føler sig knyttet til en endnu nærmere lokal identitet. I det tilfælde har globalisering medført et større fokus på lokale forhold som har vist sig at være fleksible og progressive i en global sammenhæng uden nødvendig indblanding fra nationalstaten (Blommaert 2010, Johnstone 2010, Coupland 2009, Silverstein 2003, Pedersen 1996). Med disse gennemgribende forandringer i senmoderniteten ændres folks opfattelse af sproglige varieteter som standard- og ikke-standard-sprog til at være mindre fastlåste og mere komplekse (Coupland 2009: 43).

Til billedet af et kompleks sociolingvistisk landskab hører også det velkendte faktum at lingvisternes centrale og specialiserede betegnelser de mere eller mindre konsekvent anvender til at beskrive varieteternes hierarki på, som fx *rigsdansk* og *dialekt* (fx *jysk*, *fynsk*), ikke synes at stemme overens med den måde sprogbrugerne selv betegner de forskellige varieteters hierarki på, hvis de i det hele taget gør det (Kristiansen 2009a, Preston 1999, Niedzielski & Preston 2010, Svenstrup & Thøgersen 2009, Mortensen 2019). Eksplicit opmærksomhed på dette skisma finder vi i den perceptuelle dialektologi, eller *folk linguistics*, der arbejder ud fra en grundlæggende interesse i hvad folk siger om sprog, og hvilke begreber de anvender til at beskrive den sprogbrug de omgås med i deres hverdag, ud over at disciplinen interesserer sig for hvordan folk faktisk bruger sprog (Preston 1999, Preston 2018, Niedzielski & Preston 2010). I undersøgelse af sprogbrug og sprogholdninger anvender vi lingvister begreber vi implicit antager er velkendte hos og/eller meningsfulde for respondenterne og informanterne. Dette kommer bl.a. til udtryk i sprogholdningseksperimenters anvendelse i rangordningstesten af begrebet *rigsdansk* og de forskellige begreber for lokalisering

bare regionale varieteter, fx *vestjysk*, *østjysk*. Eller vi forudsætter som en selvfølge at (unge!) sprogbrugere evner at genkende forskellige varieteter (genkendelsestesten), eller om ikke andet kan forholde sig kritisk til egen og andres sprogbrug (i de sociolingvistiske interview). Det er altafgørende for os lingvister at vi er opmærksomme på dette skisma og kan forstå og eksplicit skelne mellem på den ene side vores egen terminologi og på den anden side sprogbrugerens terminologi, og de uenigheder der måtte være mellem begges. Kun på den måde kan den komplekse sociolingvistiske forandring indgående beskrives.

5 SPROGIDEOLOGIEN I SALLING

Dette afsnit ser først på hvor udbredt standardsprogsideologien er blandt unge i Midt-Vestjylland ved at analysere sprogholdningseksperimentet. For at kunne sammenligne resultaterne med tidligere undersøgelser (primært Kristiansen 2009a og Maegaard & Quist 2020) valgte vi at afholde både en vurderingstest, en genkendelsestest og endelig en rangordningstest, til trods for de indlysende udfordringer respondenterne må antages at opleve i forhold til de lingvistiske begreber i opgaven (jf. ovenfor). Resultaterne i det følgende præsenteres, som i lignende studier, i modsat, ikke-kronologisk rækkefølge (Kristiansen 2009a og Maegaard & Quist 2020).

Analysens kvantitative resultater giver anledning til en række spørgsmål der både angår eksperimentets metodologiske valg, og det faktum at resultaterne på nogle punkter afviger fra lignende eksperimenter. De kvalitativ-diskursive analyser af interviewene vil derfor kaste lys over folks eksplicite meninger om og implicite holdninger til egen og andres sprogbrug (se afsnit 6).

5.1 Rangordningstesten

I eksperimentets tredje opgave spurgte vi respondenterne om hvilken dialekt de bedst kunne lide. På det udleverede ark kunne de læse en ultrakort introduktion om talesproglige forskelle i Danmark, ligesom de fik 11 betegnelser for 'dialekter'⁴ som de blev bedt om at rangord-

⁴ I rangordningstekstens introduktion refererer begrebet 'dialekt' til en bred, folkelig opfattelse af talesproglige forskelle i Danmark der kan lokaliseres til et specifikt sted eller område.

ne (jf. Kristiansen 2009a). Rangordningstests giver mulighed for let kvantificerbare data af respondenters bevidste holdning til sproglige varieteter.

Som det fremgår af tabel 2a placerede respondenterne på Salling Efterskole oftest varieteterne *midtjysk* og *nordjysk* på de øverste pladser på listen; der er ingen signifikant forskel på deres rangordning (se tabel 2b). Derefter kommer *vestjysk* som de placerede signifikant lavere end *midtjysk* og *nordjysk*; der er signifikant forskel mellem *vestjysk* og *midtjysk*, men ikke mellem *vestjysk* og *nordjysk*. Midt på listen placerede de unge respondenter varieteterne *rigsdansk* og *århussiansk*; der er ingen signifikant forskel i deres rangordning, ligesom der hverken er signifikant forskel mellem *vestjysk* og *rigsdansk* eller *vestjysk* og *århussiansk*. Der er til gengæld signifikant forskel i placeringen mellem *rigsdansk* og *århussiansk* og listens øverste pladser, *midtjysk* og *nordjysk*. De øvrige jyske varieteter placerede respondenterne over *københavnsk* og de ikke-jyske varieteter, *fynsk* og *bornholmsk*. Varieteten *østjysk* placerede de signifikant højere end *bornholmsk* og *fynsk*, men der er ingen signifikante forskelle mellem *sjællandsk*, *sønderjysk*, *københavnsk*, *fynsk* og *bornholmsk*. Den relativt høje standardafvigelse for disse varieteter kan ses som et udtryk for at respondenterne ikke har samstemmende opfattelser af dem (jf. nedenfor).

I tabel 2a angiver kolonnen 'Plads' varietetens absolutte placering i forhold til de andre varieteter; 'Dialekt' angiver varietetens navn sådan som den var nævnt i opgaven; 'Middel' refererer til den gennemsnitlige rangordning; 'Standardafvigelse' står for besvarelsernes standardafvigelse eller variationen i besvarelserne; 'Top' refererer til den højeste placering en respondent gav varieteten, dvs. '1' refererer til at én respondent placerede varieteten på førstepladsen; 'Bund' refererer den laveste placering en respondent gav varieteten. Tabel 2b viser signifikansforskelle i besvarelserne.⁵

5 For hver respondent kodede vi den numeriske værdi '1' for den varietet de placerede øverst i deres rangordningsliste, og '11' for den de placerede lavest. Materialet er statistisk behandlet med Friedman's ANOVA udført med funktionen *friedman.test()* i R 4.0.0 (R Core Team 2020). Testen viser at der findes statistisk signifikante forskelle i respondenternes rangering af de forskellige varieteter, $n = 129$, $\chi^2(10) = 329.46$, $p < 0.001$. Post-hoc-tests med *Friedman rank sums* blev udført med funktionen *friedmanmc()* i R-pakken *pgirmess* (Giraudoux 2018) for at identificere hvilke forskelle i materialet der var statistisk signifikante.

TABEL 2A: DIALEKTHITLISTE (FRA HANSEN & GOLDSHTEIN 2021B). N = 129

Plads	Dialekt	Middel	Standardafvigelse	Top	Bund
1	Midtjysk	2.74	2.34	1	10
2	Nordjysk	3.85	2.76	1	11
3	Vestjysk	4.91	2.46	1	11
4	Rigsdansk	5.49	3.21	1	11
5	Århusiansk	5.51	2.57	1	11
6	Østjysk	6.06	2.29	1	11
7	Sjællandsk	7.29	2.77	1	11
8	Sønderjysk	7.32	2.29	1	11
9	Københavnsk	7.38	3.40	1	11
10	Fynsk	7.52	2.61	1	11
11	Bornholmsk	7.90	2.75	1	11

TABEL 2B: RESULTATER AF DIALEKTHITLISTE VED PARVIS SAMMENLIGNING (OVERSAT FRA HANSEN & GOLDSHTEIN 2021A). N = 129

Midtjysk											
Nordjysk	-										
Vestjysk	*	-									
Rigsdansk	*	*	-								
Århusiansk	*	*	-	-							
Østjysk	*	*	-	-	-						
Sjællandsk	*	*	*	*	*	-					
Sønderjysk	*	*	*	*	*	-	-				
Københavnsk	*	*	*	*	*	-	-	-			
Fynsk	*	*	*	*	*	*	-	-	-		
Bornholmsk	*	*	*	*	*	*	-	-	-	-	
	M	N	V	Rd	Å	Ø	Sj	Sø	K	F	B

Som det fremgår af tabel 2a, er variationen i besvarelsene bemærkelsesværdig: Alle varieteter får både en top- og bundplacering, bortset fra *midtjysk*, og resultatet kunne derfor tyde på at respondenterne vurderer varieteterne efter forskellige målestokke (se også Svenstrup & Thøgersen 2009: 184). Testen anvender samme betegnelser for de forskellige varieteter som lignende eksperimenter (Kristiansen 2009a) så de direkte kunne sammenlignes. Men muligvis havde det givet større mening for de unge respondenter at rangordne mere konkret beskrivende betegnelser som 'sådan som de taler i Herning', 'sådan som de taler i Aalborg' end de lingvistiske betegnelser *vestjysk* og *nordjysk*. De valgte lingvistiske betegnelser anvendes nemlig til at beskrive en virkelighed der ikke nødvendigvis stemmer overens med respondenternes, som nævnt i afsnit 4 (Niedzielski & Preston 2010, Svenstrup & Thøgersen 2009). Fortolkningen bestyrkes af spørgsmål fra nogle af eleverne om hvilket sprog der egentlig bliver talt i det område hvor skolen ligger, om det er *midtjysk*, *nordjysk* eller *vestjysk*?

Resultatet af rangordningstesten stemmer overens med tidligere undersøgelser, nemlig at respondenterne placerede de lokale varieteter over *rigsdansk* mens de placerede *københavnsk* relativt lavt. At respondenterne på Salling Efterskole placerede *midtjysk* og *nordjysk* øverst, kan formentlig forklares ved efterskolens tilhørsforhold til Region Midtjylland og dermed dens placering i det midtjyske, omend i Jyllands (lidt) nordlige ende. Begge varieteters topplacering kan desuden forklares ud fra respondenternes geografiske herkomst (se afsnit 3), men som vi altså ikke særskilt har lagt til grund for vores beregninger. 64 % af respondenterne angiver at de kommer fra et større (efter dialektologiens områdebetegnelser, jf. JO K 0.3) nordvest- og midtvestjysk område fremfor fra ét specifikt område eller én by, som det normalt er tilfældet ved lignende eksperimenter (Kristiansen 2009a, Svenstrup & Thøgersen 2009, Maegaard & Quist 2020).

En ting er imidlertid dialektologiens områdebetegnelser, noget andet er respondenternes sprogligt-geografiske selvopfattelse. Respondenterne placerede nemlig *vestjysk* signifikant lavere end både *midtjysk* og *nordjysk* (og her afviger resultaterne øjensynligt fra fx Svenstrup & Thøgersen 2009 og Kristiansen 2009a). Resultaterne kunne tyde på at respondenter er opmærksomme på flere forskelle i varieteter tæt på der hvor de kommer fra, og færre forskelle i varieteter der hører til områder fjernere

fra hvor de bor (Preston 1999: xxxv). Sandsynligvis opfatter de unge respondenter de lokale varieteter *midtjysk* eller *nordjysk* i højere grad som deres egen måde at tale på end *vestjysk* (se fx placeringen af *nordjysk* i Vinderup, Kristiansen 2009a: 179). Varieteten *vestjysk* opfatter de derfor ikke helt så lokal som *midtjysk* og *nordjysk*; muligvis opfatter de endda *vestjysk* som mere markeret jysk end *midtjysk* og *nordjysk* (se afsnit 5.2).

Resultatet kan derfor bedst tolkes som et udtryk for en særlig lokal identitet eller lokalpatriotisme (Pedersen 1996, Kristiansen 2009a, Maegaard & Quist 2020) hvor respondenter placerede de lokale jyske varieteter de antageligt bedst kender til og forbinder med deres egen sproglige hverdag, øverst mens de placerede andre jyske varieteter, *århusiansk*, *østjysk* og *sønderjysk*, relativt lavt på listen. Lignende resultater finder vi i hhv. Odder og Vinderup (Kristiansen 2009a) samt i Holstebro (Svenstrup & Thøgersen 2009) som ligeledes må være et udtryk for at respondenterne opfatter øvrige jyske varieteter, relativt set, som ret så forskellige fra deres egen lokale varietet.

Placeringen af varieteterne *rigsdansk*, *århusiansk* og *københavnsk* tyder muligvis på en distinktion mellem umiddelbart lokaliserbare og ikke-lokaliserbare varieteter, altså *århusiansk* refererer til sproget i Århus etc. (Svenstrup & Thøgersen 2009: 186). Der er målt signifikant forskel mellem respondenternes rangordning af *rigsdansk* og *københavnsk* og af *københavnsk* og *århusiansk*, mens vi ingen signifikant forskel målte mellem *århusiansk* og *rigsdansk* (se tabel 2b). Til gengæld er respondenterne langt fra enige om varieteternes placering (jf. standardafvigelserne i tabel 2a for *rigsdansk*, *århusiansk* og især *københavnsk*), muligvis fordi de er i tvivl om hvad betegnelserne refererer til. Det er knap så bemærkelsesværdigt ved betegnelsen *rigsdansk*, der ingen specifik stedsreference har, men det kan måske undre ved betegnelserne *københavnsk* og *århusiansk*, der har tydelige referencer til de to respektive storbyer. I analysen af interviewene (afsnit 6) vil jeg komme nærmere ind på hvad sprogbrugerne forstår ved begrebet *rigsdansk*.

5.2 Genkendelsestesten

I eksperimentets anden opgave blev respondenterne bedt om at placere de personer hvis stemme de hørte, i på forhånd angivne, konkrete steder. Lige inden opgaven gik i gang, var de blevet gjort opmærksom på

eksperimentets egentlige, sproglige formål. Genkendelsestestens sigte blev derfor om stemmeprøverne overhovedet var lokaliserbare for de unge respondenter (*dialect identification*, Preston 1999, Maegaard & Quist 2020, Hansen & Goldshtein 2021a, 2021b).

I modsætning til rangordningstestens specifikt lingvistiske betegnelser for nogle udvalgte varieteter, skulle respondenterne i genkendelsestesten vælge mellem i alt seks byer: fire forskellige jyske byer af varierende størrelse, nemlig Skive, Aalborg, Herning og Århus, og derudover de to storbyer Odense og København. De jyske byer blev valgt fordi de antages at spille en rolle i respondenternes hverdag (Maegaard & Quist 2020: 153 ff.): Skive er fokusområdets nærmestbeliggende provinsby mens Herning er områdets lidt større provinsby, ca. 70 km vest for skolen. Sprogligt opfattes disse to byer som relativt jyskprægede, og der refereres til at især de ældre beboere disse steder stadig bruger markante jyske træk som fx foranstillet artikel, *a* for jeg mv. Byerne Aalborg og Århus regnes for områdets større byer (hhv. 100 km nordøst og 130 km sydøst for skolen) hvor de unge søger uddannelse (DS); sproget her opfattes ofte som *rigsdansk*. Vi valgte Odense og København som to storbyer de fleste har kendskab til; Odense som by midt i mellem Jylland og Sjælland, H.C. Andersens hjemby, og København som Danmarks hovedstad, et sted skolerejser går til.⁶

TABEL 3A: GENKENDELSESTESTENS RESULTATER I PROCENTTAL

Sted	Skive-stemmerne			
	Dreng 1	Dreng 2	Pige 1	Pige 2
Skive	13	31	41	24
Aalborg	16	17	13	17
Herning	38	23	18	17
Århus	22	18	11	29
Jylland – total	89	89	84	87
Odense	9	9	15	11
København	2	1	1	1
Total	100	99	99	99
n=	140	141	141	141

⁶ Da respondenterne under eksperimentet ikke yderligere blev bedt om at uddybe deres svar, stammer oplysningerne om byernes sprog fra undersøgelsens sociolingvistiske interview, herunder også med unge fra området.

TABEL 3B: GENKENDELSESTESTENS RESULTATER I PROCENTTAL

Sted	Århus-stemmerne			
	Dreng 1	Dreng 2	Pige 1	Pige 2
Skive	19	32	16	24
Aalborg	26	20	20	26
Herning	24	17	10	17
Århus	18	21	15	21
Jylland – total	87	90	61	88
Odense	10	9	24	10
København	3	1	15	2
Total	100	100	100	100
n=	139	141	141	140

TABEL 3C: GENKENDELSESTESTENS RESULTATER I PROCENTTAL⁷

Sted	København-stemmerne			
	Dreng 1	Dreng 2	Pige 1	Pige 2
Skive	4	5	6	3
Aalborg	4	15	16	1
Herning	1	9	16	2
Århus	4	12	41	13
Jylland – total	13	41	79	19
Odense	6	28	10	10
København	81	31	1	71
Total	100	100	100	100
n=	141	140	140	140

Som det fremgår af tabel 3a og 3b, var eleverne overordnet set i stand til at genkende de jyske stemmer. Hele syv af de otte jyske stemmer placerede mellem 84 og 90 % af respondenterne i Jylland; kun én stemme, Århus-pige 1, blev af relativt set færre respondenter (61 %) placeret i Jylland (se tabel 3a og 3b, rækken ”Jylland – total”). Men når vi zoomer ind på om respondenterne er i stand til at placere de jyske stemmer mere præcist, dvs. om de er lokaliserbare

⁷ København-stemmerne repræsenterer det Kristiansen kalder for MODERNE (jf. Kristiansen 2009a), og de indgår i *Dialekt i periferien*-projektet (jf. Maegaard & Quist 2020). Tak til Malene Monka for udlån af stemmepróverne, og tak til Tore Kristiansen og Malene Monka for konstruktive diskussioner forud for sprogholdningseksperimentet i Salling.

til enten Skive eller Århus, scorer de knapt så overbevisende. Det er Skive-dreng 2 og Skive-pige 1 respondenterne oftest placerede korrekt i Skive, men det er ikke overbevisende (se tabel 3a, hhv. 31 % og 41 %). Skive-dreng 1 placerede de oftest i Herning (38 %), og det kunne måske tyde på at respondenterne opfattede hans sprog som mere udpræget jysk (jf. ovenfor). Skive-pige 2 placerede de til gengæld oftest i Århus (29 %) hvilket kunne tyde på at respondenterne opfattede hendes stemme som forholdsvis umarkeret, ulokaliserbart *rigsdansk*. Århus-stemmerne var øjensynligt svære at placere mere præcist. Topscorere i forhold til nøjagtig lokalisering er Århus-dreng 2 og Århus-pige 2, men det er immervæk kun 21 % af respondenterne der var i stand til at placere dem korrekt, mens endnu flere faktisk placerede dem i hhv. den lokale, større by Skive og storbyen Aalborg. Scoren kunne tyde på at disse to stemmer lyder mere jysk i respondenternes opfattelse (jf. ovenfor).

Som det fremgår af tabel 3c, viser respondenternes svar to modsatte tendenser. På den ene side var de i stand til at placere to af de fire stemmer nogenlunde sikkert i København (se kolonnen for København-dreng 1, som 81 % af respondenterne placerede rigtigt, og København-pige 2, som 71 % placerede rigtigt). Omvendt forholder det sig med København-dreng 2 og København-pige 1 respondenterne oftest placerede i Jylland (se rækken ”Jylland – total” i tabel 3c). København-pige 1 placerede de endda oftere i Jylland (og endda i Århus af 41 % af respondenterne) end Århus-pige 1 (som kun 15 % af respondenterne placerede i Århus, mens 24 % af dem placerede hende i Odense). Scoren kunne altså tyde på at respondenterne opfattede de to København-stemmer som ulokaliserbare og *rigsdansk*-talende, og dermed hverken lokaliserbart til København eller andre navngivne steder (jf. informanternes bedømmelse af tre af stemmerne i afsnit 6.3).

Resultaterne af genkendelsestesten på Salling Efterskole stemmer i store træk overens med *Dialekt i periferien*-projektets undersøgelse på lokationen Hirtshals. Her var respondenterne også i stand til at placere de jyske stemmer overordnet set i Jylland, men de havde vanskeligheder ved at placere dem mere præcist. Derimod var respondenterne fra projektets undersøgelse på lokationen Bylderup

mere sprogligt bevidste idet de kunne placere de lokale stemmer, nemlig i Bylderup; de havde imidlertid også svært ved at placere testens øvrige stemmer (Maegaard & Quist 2020: 153 ff.). I min analyse af interviewene kommer jeg nærmere ind på informanternes opfattelser af sproglige forskelle i Jylland, i Danmark og deres syn på den øjensynligt klichéfyldte rivalisering mellem landsdele, eller rettere Jylland og København, resultaterne synes at afspejle (Svenstrup & Thøgersen 2009, Pedersen 1996).

5.3. Vurderingstesten

Vurderingstesten er baseret på at afdække respondenteres sprogideologiske ståsted, og den tager dermed udgangspunkt i deres underbevidste sprogholdninger. Testen var den første af eksperimentets opgaver som eleverne på Salling Efterskole blev bedt om at udfylde, og på det tidspunkt vidste de ikke at det handlede om sprog. Af den grund var der ingen lingvistiske termer i opgaven.

Respondenterne blev bedt om at vurdere de 12 forskellige stemmer på otte forskellige skalaer med personlighedstræk, fx ”Synes du, at han virker ambitiøs?”, ”Synes du, at det virker, som om hun er flink?” etc. (Likert-skala med 5 felter fordelt mellem yderpunkterne ”Ja, meget” til ”Nej, slet ikke”).⁸ Vores beregningsmodel tager udgangspunkt i at vi er interesserede i at se på hvilke forskelle der er mellem de tre varieteter (dvs. stemmerne fra Skive, Århus og København⁹) og mellem de to taler-køn (dreng, pige) (Maegaard & Quist 2020, Kristiansen 2017), samt hvordan disse forskelle interagerer hvis vi tager højde for at respondenterne har forskellig vurderingsadfærd, og at de enkelte talere lyder forskelligt.¹⁰

Resultaterne for testen visualiseres i tabel 4a for superioritet-skalaer og i tabel 4b for dynamik-skalaer (Kristiansen 2009a, Kristiansen, Clausen & Havgaard 2002, Hansen & Goldshtein 2021b). For hver

8 Skalaerne nævner dermed kun ét af yderpunkterne, dvs. ambitiøs, ikke også uambitiøs mv.

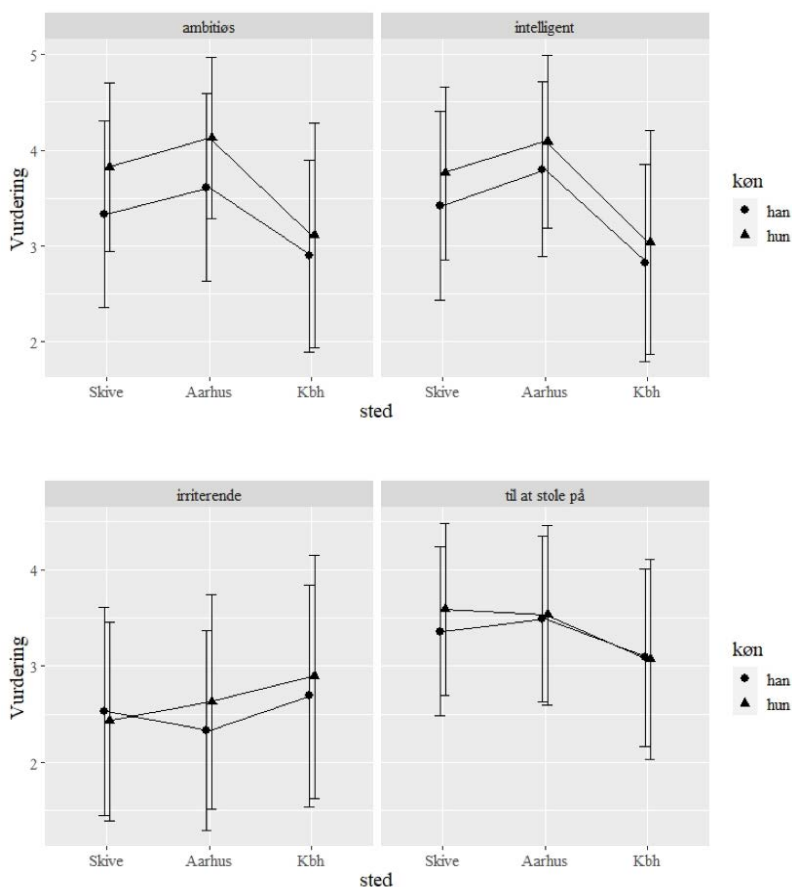
9 Der er tale om stemmer der repræsenterer det Kristiansen kalder MODERNE (2009a).

10 I vores statistiske behandling af svarene blev *cumulative link mixed models* tilpasset hver skala med vurderingen som afhængig variabel (jf. Christensen 2019); de uafhængige variable i modellen var sted og talerkøn. Respondentens identitet og talerens identitet blev anvendt som *random effects*. De endelige modeller for hver skala blev fundet ved at køre gentagende *likelihood ratio tests* til den optimale model blev fundet (Hansen & Goldshtein 2021a og 2021b).

skala markeres middelværdien for drengetalere med en prik og for pigetalere med en trekant. Halerne, dvs. de lodrette staver, der udgår fra middelværdierne (dvs. prikken eller trekanten), angiver standardafvigelse, altså spredning i besvarelsene. Jo længere staverne er, jo større er standardafvigelsen, og omvendt. Vores datapunkter ligger inden for det spænd de angiver.

Resultaterne af eksperimentet i Salling er interessante fordi de ikke reproducerer de sædvanlige, konsistente resultater af lignende tests (Kristiansen 2009a), og især stemmerne fra Århus synes at spille en central rolle heri.

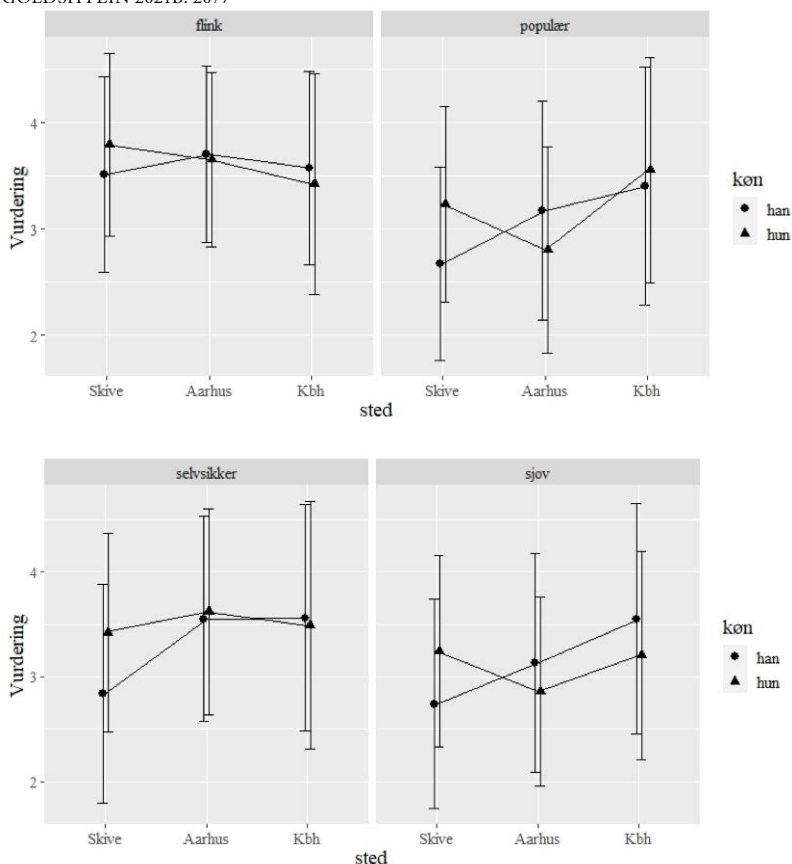
TABEL 4A: RESULTATERNE AF VURDERINGSTESTEN – SUPERIORITET-SKALAER (HANSEN & GOLDSHTAIN 2021B: 206)

Som det fremgår af tabel 4a, nedvurderedes de københavnske stemmer i alle superioritet-skalaer, på nær **irriterende**, hvor vi imidlertid ikke fandt signifikante forskelle mellem resultaterne. I tabel 4a vises det ved at middelværdierne for Århus og Skive ligger noget højere end for København, bortset fra **irriterende**, hvor prikken og trekanten for København ligger over dem for Skive og Århus. Det betyder at respondenterne på Salling Efterskole vurderede de københavnske stemmer som mindre **ambitiøse**, mindre **intelligente** og knap så meget **til at stole på** end stemmerne fra Skive (hhv. $p=0.003$, $p=0.000$ og $p=0.003$) og Århus (hhv. $p=0.004$, $p=0.004$ og $p=0.001$); der er dog ingen signifikant forskel på vurderingen af stemmerne fra Skive og Århus. I tabel 4a fremgår det bl.a. også at respondenterne vurderede pigetalerne som mere **ambitiøse** end drengetalerne ($p=0.007$).

I tabel 4b fremgår det at respondenterne kun opvurderede de københavnske stemmer som mere **populære** end stemmerne fra Århus ($p=0.018$) og Skive ($p=0.011$); der er ingen signifikant forskel mellem Århus og Skive, ligesom vi ikke fandt nogen signifikante effekter på skalaerne **flink** og **sjov at være sammen med**. Som det fremgår af tabel 4b for skalaen **flink**, ligger prikkerne og trekanterne både for stemmerne fra Århus og København meget tæt; standardafvigelsen er dog størst ved stemmerne fra København. Ved skalaen **sjov** er det imidlertid omvendt hvor standardafvigelsen generelt er relativt stor, det vil sige der er større uenighed i besvarelsene. På skalaen **selvsikker** var der ingen hovedeffekt (*main effect*) men en interaktionseffekt mellem sted og køn: Respondenterne på Salling Efterskole vurderede drenge fra Skive mindre **selvsikre** end både drenge og piger fra Århus og fra København. I tabel 4b fremgår det at middelværdierne for drengene fra Skive ligger markant lavere end de andre, og derved skiller de sig ud.

TABEL 4B: RESULTATERNE AF VURDERINGSTESTEN – DYNAMIK-SKALAER (HANSEN & GOLDSHTEIN 2021B: 207)

Resultaterne for superioritet-skalaerne stemmer overens med Kristiansen 2009a og andre for så vidt at MODERNE scorer lavere end KONSERVATIV; stemmerne fra København i vores eksperiment repræsenterer MODERNE. Men hvor MODERNE hos Kristiansen og andre indtager andenpladsen og LOKAL konsekvent tredje- og sidstepladsen, scorer stemmerne fra Skive højere på alle superioritets-skalaer, bortset fra **irriterende**. Stemmerne fra Århus indtager desuden topplaceringen i forhold til stemmerne fra både Skive og København, dog skal det nævnes at der ikke kunne måles nogen signifikant forskel mellem resultaterne for Skive og Århus. Det ser dermed ud til at Århus-stemmerne vur-

deres på samme positive måde som KONSERVATIV hos Kristiansen, og det er interessant og nyt.

Resultaterne for dynamik-skalaerne stemmer ikke helt overens med tidligere studier hvor MODERNE altid får en topplacering, mens KONSERVATIV ligger på andenpladsen, og LOKAL scorer lavest (Kristiansen 2009a, Kristiansen 2009b). Eneste signifikante hovedeffekt på dynamik-skalaerne er imidlertid at respondenterne på Salling Efterskole vurderede de københavnske stemmer højest på skalaen **populær**.

Det er især drengene fra Skive der skiller sig ud på dynamik-skalaerne, for her ligger deres middelværdier lavest. Der synes dog ikke umiddelbart at være en klar sammenhæng mellem resultaterne af vurderingstesten og af genkendelsestesten. Respondenterne forbandt ikke i højere grad Skive-drengene med et specifikt sted end stemmerne fra Århus. Dog placerede de oftest Skive-dreng 1 i Herning end nogen af de andre jyske drengetalere (38 %), og det kunne tyde på at de vurderede at han talte mere udpræget jysk end de selv gør (Preston 1999). Det at Skive-drengen er lokaliserbart jysk, får muligvis respondenterne til at vurdere ham mere negativt fordi for udpræget jysk ikke associeres med at være intelligent og ambitiøs.

Resultaterne af eksperimentet på Salling Efterskole viser således på den ene side at respondenterne vurderede lokale varieteter positivt, og som måder de selv taler på (rangordningstesten). Det burde imidlertid betyde at de ville være i stand til at genkende lokale varieteter fra ikke-lokale (genkendelsestesten), men det resultat udeblev. Nok var de i stand til at adskille vest- fra østdansk, men de havde sværere ved at placere de jyske stemmer mere præcist. Samlet set vurderede de altså også de lokale varieteter mere positivt end det er tilfældet i lignende eksperimenter (vurderingstest), og især stemmerne fra Århus viste sig at få topplaceringen i både superioritet- og dynamik-skalaerne.

I afsnit 7 diskuterer jeg de metodologiske implikationer ved eksperimentet i Salling og sprogholdningseksperimenter generelt ved at sætte spørgsmålstegn ved hvordan et områdes sprogideologi bør testes, og ved at drøfte hvilken rolle stemmeprøvernes beskaffenhed tænkes at spille. Det er nemlig påfaldende at resultaterne af både de seneste studier i især Jylland afspejler et mere nuanceret billede af sociolingvistisk forandring

i senmoderniteten relativt langt fra hovedstaden (Maegaard & Quist 2020, Hansen & Goldhstein 2021a).

I næste afsnit vil billedet af denne nuancerede, og komplekse, sproglig virkelighed blive yderligere belyst ved at inddrage nogle af sprogbrugernes eksplicitte meninger om og implicitte holdninger til egen og andres sprogbrug, der synes at matche eksperimentets undersøgelse af bevidste og underbevidste sprogholdninger (Svenstrup & Thøgersen 2009: 191, Mattfolk 2011).

6 INFORMANTERNE OM EGEN OG ANDRES SPROGBRUG

I dette afsnit tilgås interviewdataene kvalitativ-diskursivt (Blommaert 2010, Jørgensen & Philips 1999). I analyserne nedenfor kommer jeg især ind på hvilke begreber informanterne anvender til at beskrive det sprog de møder i deres hverdag, dvs. primært *rigsdansk* og *jysk*, og hvad de egentlig forstår ved dem. Da min informantgruppe består af personer i forskellige aldre, ligesom Mortensens undersøgelse i Hirtshals (2019), giver analyserne nedenfor et bredere indblik i et udvalgt sprog-samfund i Jylland.

6.1 Informanten om rigsdansk og jysk

Som del af det semistrukturerede sociolingvistiske interview bad jeg informanterne om at lytte til tre af de 12 stemmeprov fra sprogholdningseksperimentet, dvs. tre af pigerne fra henholdsvis København (pige 2), Århus (pige 2) og Skive (pige 2), som i vores ører er relativt lette at lokalisere. Herefter spurgte jeg dem bl.a. om hvilken af de tre piger der efter deres mening talte rigsdansk (se afsnit 6.3). Fremgangsmåden gjorde at jeg i 10 ud af 15 interview initierede begrebet *rigsdansk* og den efterfølgende diskussion af det (Mortensen 2019), mens de øvrige fem informanter, heraf tre bedsteforældre, spontant nævnte begrebet tidligere i interviewet, fx da vi talte om lokale forhold, og hvordan landsbyen siden 1995 sprogligt havde udviklet sig. Når informanterne anvender begrebet *rigsdansk*, refererer de, som forventet, langt fra til et entydigt eller uniformt begreb, snarere tværtimod: informanternes opfattelse af rigsdansk er fleksibel, facetteret og dermed kompleks.

På tværs af de tre aldersgrupper stemmer informanternes meninger om *rigsdansk* overens med kendte og enten den etablerede diskurs el-

ler de af sociolingvistikken definerede parametre som a) korrekthed, b) forståelighed, og c) ulokaliserbarhed (Ladegaard 1999, Kristiansen 2009a, Svenstrup & Thøgersen 2009). Begrebet *rigsdansk* kan dermed opfattes som en *floating signifier* (Laclau & Mouffe 1985/2001: 113), dvs. et flydende begreb der er åbent for sprogbrugerens fortolkning. Det ytres eksplicit, dog efter direkte forespørgsel, men der underforstås forskelligt indhold afhængigt af hvilken sprogbruger der anvender det, og hvilken kontekst sprogbrugeren befinder sig i. Informanterne kender for så vidt til begrebet, de anvender det, men som kategori spiller det en meget lille eller ingen rolle i deres sproglige hverdag. Som det vil fremgå af næste afsnit, udmønter det sig forskelligt i informanternes eksplicit ytrede meninger om og implit fremsatte holdninger til egen sprogbrug. Heri kan variabelen 'alder' spille en rolle.

Informanterne udtrykker eksplicit deres mening om *rigsdansk* som et 'korrekt' dansk, dvs. ved at bruge betegnelsen 'korrekt'. Dermed fremviser de den implicitte holdning at det er et 'fortræffeligt' sprog, fx ved at referere til det sprog de lærte i skolen, og som matcher (standard) skriftsproget, eller ved at referere til et 'pænt' sprog, fx uden bandeord og slang. Bedsteforældre-informanten Idas mening om *rigsdansk* synes at dække over den implicitte holdning at det hun bl.a. taler med sin ægtefælle, ikke er 'korrekt', dvs. hun fremstiller en implicit modsætning mellem *jysk* og 'korrekt'. Ida siger:¹¹

- 01 IDA: men jeg tror da at (.) vi vi forsøger da å å tale
 02 korrekt ligesom vi skriver korr[ekt]v
 03 INT: [mh m]h mh
 04 IDA: altså når vi ikke @lige snakker med hinanden@

Konkrete eksempler på personer der taler et 'korrekt' dansk, er offentlige talere som fx Dronningen og nyhedsoplæsere, uden sammenligning i øvrigt. Som følgende stedstabile midaldrende informants eksplicitte mening om *rigsdansk* synes at dække over, eksisterer der en tæt relation mellem *rigsdansk* og skriftmediet, det vil sige hun sammenholder *rigsdansk* med at nyhedsoplæseren læser højt fra et stykke papir. Signe siger:

¹¹ Se bilag B for transskriptionsnøgle.

01 SIG: altså hvis a hvis a skal tænke rigsdansk,
 02 INT: mh
 03 SIG: så tænker a dem der læser nyheder op inde (.)
 04 INT: ja
 05 SIG: på TV-avi[sen]
 06 INT: [ja]hm
 07 SIG: tså tænker a rigsdansk

Denne direkte kobling mellem *rigsdansk* og skriftsprog ytrer en af de mobile unge informanter, Maja, eksplicit idet hun i samtale med Rolf nævner skriftsproget som neutralt udgangspunkt for et ulokaliserbart *rigsdansk*: "når du skriver altså alle skriver det samme lige meget hvor du kommer fra".

Når informanternes eksplicitte mening om begrebet *rigsdansk* falder inden for parameteret 'forståelighed', handler det om et klart og tydeligt sprog som alle dansktalende kan forstå. Hermed udtrykker informanten implicit at *dialekt* kan være uforståelig, det vil sige hun opsætter en implicit modsætning mellem det at tale forståeligt, *rigsdansk*, og det modsatte, uforståeligt, *dialekt*, i hvert fald for nogen der ikke selv taler det. Den stedstabile forældre-informant Ingrid udtrykker 'forståelighed' således:

01 INT: hvad forstår du ved rigsdansk,
 02 IND: uh:: (.) jamen det det forstår a jo: altså det jo
 03 uh: det jo: det jo en dansk s:om: som alle kan
 04 forstå,
 [...]
 05 IND: der ikke mange der snakker (.) fuldstæn[dig]
 06 INT: [mh mh]
 07 IND: rigsdansk,
 [...]
 08 INT: å hvorfor ikke det,
 09 IND: jam: det g (.) det er vel fordi der stadigvæk er
 10 noget dialekt i,

Når de mobile unge informanter Rolf og Maja i deres samtale udtrykker deres mening om *rigsdansk*, fremhæver de også forståelighed som

en parameter. De afsøger dernæst yderpunkterne for hvem der i så fald taler *rigsdansk*, og hvorfor det forholder sig sådan; for Rolf og Maja er det ”klang” (jf. linje 13), og som jeg fortolker som intonation, der spiller en afgørende rolle:¹²

01 MAJ: altså et spro_g så alle forstår hinanden\ hehe
 02 ROL: hehe
 03 MAJ: det @spro_g det rigsdansk@
 04 ROL: men alligevel alle forstår jo ås:
 05 MAJ: ja det selvfølgelig rig[tig]
 06 ROL: [det meste sjæ[llandske]
 07 MAJ: [ja det:]
 08 ROL: for eksempel\
 09 MAJ: ja men det det det vil du ikke kalde rigsdansk→
 10 ROL: nej (.) fordi der synes jeg bare stadig de:r [uh]
 11 MAJ: [ja]
 12 ROL: sån en klan_g på\
 13 MAJ: ja (.) jamen der er klan_g på (0.3) ja
 14 ROL: å [sån]
 15 MAJ: [men] jeg vil heller ikke kalde (.) sallingbomål
 16 (.) for rigsdansk\
 17 ROL: *nej*\
 18 MAJ: hehe (.) ja det ter det vel
 19 ROL: mm

Flere af informanterne nævner *rigsdansk* som betegnelse for et ikke-lokaliserbart dansk, dvs. et dansk hvor man ikke kan høre hvor taleren kommer fra; dette minder i høj grad om Brink og Lunds ulokaliserbare *rigsmålsformer* (Brink og Lund 2018: 197). De giver imidlertid eksplicit udtryk for at denne parameter for dem er af principiel karakter; et sådant dansk eksisterer i praksis ikke. En af de stedstabile unge informanter, Mira, kommer med følgende præcisering:¹³

01 MIR: <jeg tror> ikke der nogen der taler shelt rent\$ (.)
 02 rigsdansk\
 03

12 Rolf havde arbejdet på Sjælland i en periode hvorfor ”det meste sjællandske” ikke på dén måde lyder helt anderledes end det han selv taler (Preston 1999).

13 Som eneste informant anvender Mira spontant betegnelsen *accent* hvor de øvrige informanter anvender – mere eller mindre i flæng – betegnelserne *dialekt* og *jysk*.

03 INT: nej↘ nej↘ hvorfor ikke det↘
 04 MIR: der må være nogen der (.) har et eller andet uh:
 05 INT: mh
 06 MIR: som ikke er helt rigsdansk noget: (.) accent noget↘
 07 INT: ja↘
 08 MIR: nordjyderne har sin accent [og] så har:
 09 INT: [ja]
 10 MIR: sønderjyderne sin og [så]
 11 INT: [ja] mh
 12 MIR: der må være-n (.) lille bitte procent[del]
 13 INT: [mh mh]
 14 MIR: der er (.) rigsdansk↘

Ovenstående uddrag viser tydeligvis at begrebet *rigsdansk* efter mine informanternes mening kan forklares på mange forskellige måder; det er facetteret og kompleks begreb, især når jeg som interviewer beder dem om at forholde sig eksplicit til det. Deres eksplicitte meninger om *rigsdansk* peger i flere retninger, men i retninger der er velbeskrevet i udviklingen af *rigsdansk* som et korrekt, forståeligt, ikke-lokaliserbart sprog, og der som sådan peger både på en offentlig diskurs om det bedste sprog (Grondelaers & Kristiansen 2013) og en lingvistisk diskurs om et sprog der findes overalt i Danmark (jf. Brink & Lund 2018). Informanterne giver desuden eksplicit udtryk for hvor grænserne for *rigsdansk* går, og de sætter det enten eksplicit eller implicit i modsætning til *københavnsk* (pga. intonationsforskelle) og dialekt eller *jysk* (ved at korrekt og letforståeligt sprog udtrykker implicit at jysk ikke er). I næste afsnit ser vi nærmere på hvilken indflydelse deres afgrænsning af begrebet *rigsdansk* har for hvordan de ytrer sig om deres eget sprog.

6.2 Informanten om egen sprogbrug

Interviewets samtale om hvor *rigsdansk* informanten mener stemmerne taler, fører til spørgsmål om egen sprogbrug, fx hvad informanten ville kalde det sprog vi taler i interviewet, eller det hun/han taler med familie og venner, og om der er forskelle. Der ses tydelige generationelle forskelle i den måde informanterne eksplicit udtrykker sig om deres egen sprogbrug. Der er også forskel på hvilke implicitte holdninger der derved kommer frem.

Informanterne fra bedsteforældregenerationen og de to stedstabile

informanter fra forældregenerationen beretter om en diglossisk hverdag, dvs. hvor de bruger to varieteter afhængig af hvem de taler med, og i hvilken kontekst de befinder sig i. De giver eksplicit udtryk for at tale *jysk* eller *sallingbomål* med ægtefællen, nærmeste familie og naboer, dvs. umarkeret og med brug af *a* for 'jeg', foranstillet artikel, klusilspring og andre typisk midtvestjyske dialekttræk. Derimod giver de eksplicit udtryk for de selv taler *rigsdansk* med alle andre, herunder intervieweren, i butikker i fx Skive, etc., dvs. markeret og med brug af -et i stedet for blødt d, med jysk intonation, og andre mere regionale jyske træk (jf. Mortensen 2019). De fleste giver eksplicit udtryk for at kodeskiftet foregår helt naturligt, men at de er særdeles bevidste om skiftet. Det gælder således for min ældste informant, Inger, der gennem hele interviewet med mig siger *a* om sig selv og anvender flere træk fra *sallingbomål*; hun giver eksplicit udtryk for at hun oplever kodeskift som grænseoverskridende, som at træde ind i en anden krop:

01 ING: så sagde han "hvof:or" som han sagde "kan du så
 02 ikke også (.) kan du da (0.3) s:nakke rigsdansk→"
 03 INT: ja ja
 04 ING: "for du kan jo godt↗"
 05 INT: he he
 06 ING: så sagde a «så tøs a det ligesom å tage en burka
 07 på" a tøs (.) a <forestiller> mig jamen det
 08 ligesom å gå ind i en anden per^{son} så→

Flere af informanterne fra bedsteforældregenerationen og de stabile fra forældregenerationen omtaler det at tale *rigsdansk* for 'at snakke fint'. Modsat betegner de det at tale dialekt for 'at snakke bred' (uden adverbialt -t og ud fra en overført betydning af adjektivet bred som 'det jævne folk', se JO 2.*bred*, betydning 5), men det optræder kun få gange i nærværende interview. Begge udtryk er velkendte og accepterede måder eksplicit at betegne de to yderpositioner i deres sproglige hverdag: fra *dialekt* eller *jysk* til et *rigsdansk* med enkelte regionale træk, dvs. et *rigsdansk* de ikke ligestiller med *københavnsk* (Pedersen 1996, Mortensen 2019). Betegnelsen 'at snakke fint' dækker imidlertid over informanternes implicitte holdning til at det at tale *jysk* ikke er fint, og dermed afdækkes deres indeksikalitetsorden implicit ved at *jysk* har lavere status

end *rigsdansk*, om ikke andet i visse kontekster. For de stedstabile informanter fra forældregenerationen giver eksplicit udtryk for at det at tale fint er uhensigtsmæssigt i den lokale kontekst de lever i til hverdag. Det kan ligefrem virke ekskluderende, eller som en af de stedstabile midaldrende informanter, Ingrid, siger:

- 01 IND: vi har jo altid snakket dialekt heremme
[...]
02 IND: så a tror det derfor (at) det (.) det: (.) føles jo
03 også <fuldstændig forkert> [h]vis man overfor uh:
04 INT: [ja]
05 IND: de de kammerater og sån noget man ha[r kendt] altid
06 INT: [ja ja]
07 IND: pludselig begynder å:
08 INT: ja
09 IND: å snakke fint→
10 INT: tja he he ja\
11 IND: fordi det hedder jo s[å→]
12 INT: [tja]
13 IND: viste det sig "nå hun er nok blev[et så] fin på-n
14 INT: [nå::]
15 IND: hun skal snakke @så Fint@" he he

I deres omtale af sprogskiftet giver de eksplicit udtryk for at måtte foretage konkrete og bevidste tiltag til at skrue ned for deres jyske, så andre der ikke taler *jysk*, kan forstå dem. Det er her en af parametrene for informanternes beskrivelse af *rigsdansk* implicit fremgår, nemlig forståelighed, og hvor *jysk* implicit står for det modsatte (jf. afsnit 6.1). De beskriver situationer med folk uden for Salling, især familie der bor på Sjælland, hvor de har skullet lave om på deres sprog. For eksempel beretter Eskild fra bedsteforældregenerationen om at gøre sig forståeligt, uden dog at kunne sætte konkrete ord på hvad han i givet fald ville kalde dette forståelige sprog der ikke er *jysk*:

- 01 INT: ja men hvis du ikke taler jysk hvad hvad kalder du
02 det, (.) for eksempel når din svoger [navn] er der,
03 ESK: jamen så så prøver jeg på: å gøre mig forståælig
04 INT: ja ja

05 ESK: det det [det] jeg nødt til,
 06 INT: [ja]
 07 INT: men du kalder det ikke (.) <noget> be[stemt]
 08 ESK: [nej] nej
 09 INT: nej nej nej
 10 ESK: for det det de:t hjælper ikke å snakke øh: jysk med
 11 ham→
 12 INT: mm nej
 13 ESK: så fatter han SIKKE\$ en brik he he he

Spørgsmålet om hvilket sprog informanten bruger til at tale med interviewer, giver svar der kun til dels er enslydende på tværs af generationerne. Den måde de eksplicit giver udtryk for hvordan de anvender deres sprog i forskellige kontekster, beskriver en sproglig hverdag der er karakteriseret af relativ stor variation og fleksibilitet, som implicit fremhæver deres sproglige bevidsthed. Det er i den forbindelse især interessant hvordan de eksplicit giver udtryk for det de selv kalder for *rigsdansk*, men hvori der implicit ligger den opfattelse af at det kunne være forskelligt andre steder, fx efter interviewerens opfattelse. I interviewene er det derfor påfaldende at *rigsdansk* øjensynligt kan gradbøjes.

Således udtrykker informanten Ida fra bedsteforældregenerationen eksplicit at hendes sprog med mig er ”det er for mig (.) det er mit rigsdansk”; hermed underforstår hun at interviewerens, eller andres, opfattelse af *rigsdansk* kan afvige fra hendes egen (se afsnit 7). Den stedstabile midaldrende informant Signe giver på lignende måde implicit udtryk for en divergerende opfattelse af betegnelsen *rigsdansk*: ”et forsøg på rigsdansk”. Også de unge informanter beskriver deres sprog med mig fra yderpositionerne, som fx Freja: ”jeg ville ikke kalde det rigsdansk i hvert fald”, dog suppleret med forklaringen ”fordi jeg har haft om det i AP”,¹⁴ over den mobile informant Rolf: ”jeg føler jeg snakker sådan [...] rimelig meget standarddansk”.¹⁵ I og med at han siger ”jeg føler” implicerer han at der kan være divergerende opfattelser. De fleste informanter fra bedsteforældregenerationen giver eksplicit udtryk for at tale *rigsdansk* uden

14 Faget *Almen Sprogforståelse* (AP) som udbydes i gymnasiets grundforløb i 1. g.

15 Rolf anvender som eneste informant betegnelsen ’standarddansk’, der ikke nødvendigvis er synonymt med *rigsdansk*; han anvender det imidlertid i et spørgsmål hvor *rigsdansk* eksplicit indgår.

Parametret lokalisérbarhed kommer også frem i informanternes implicitte holdning til deres eget *rigsdansk* som en varietet der måske ikke helt svarer til hvad andre uden for deres område ville opfatte det. De giver nemlig eksplicit udtryk for at også det *rigsdansk* der findes uden for deres sproglige hverdag, kan afgrænses; det er her parametret om et ulokalisérbart *rigsdansk* implicit kommer frem. Fx siger de mobile unge informanter Rolf og Maja:

- Sammenfattende afslører undersøgelsen af informanternes eksplicitte meninger om og implicitte holdninger til eget sprogbrug et ideologisk set komplekst sprogsamfund hvor der visse steder er generationelle forskelle mellem informanterne, og andre steder forskelle mellem stabile og mobile informanter. De stabile informanter giver eksplicit udtryk for at have en diglossisk hverdag hvor de bevidst skifter mellem at tale *jysk* og

rigsdansk, implicit fremgår her parametren forståelighed. For informanterne er det afgørende at kommunikationen med ikke-jysktalende skal fungere, hvis ellers ikke de ønsker at lave grin med nogen. Derimod giver de mobile informanter og de stabile unge informanter eksplicit udtryk for at tale et sprog der ikke kan lokaliseres. I hvert fald ikke mere præcist, et sprog uden særpræg. Flere informanter på tværs af grupperingerne beskriver eksplicit de geografisk betingede, lokaliserbare sproglige forskelle i Danmark. Modsat er deres implicitte opfattelse af et ulokaliserbart *rigsdansk* som de eksplicit giver udtryk for end ikke kan lokaliseres til København. Dermed afviger informanternes forståelse af *rigsdansk* fra lingvisternes i forhold til at rigsmålsformer stammer fra *københavnsk* og derfra spreder sig til resten af landet (jf. afsnit 4). I næste afsnit ser vi nærmere på hvordan informanterne opfatter andres sprogbrug, og hvordan den passer med informanternes sproglige virkelighed.

6.3 Informanten om andres sprogbrug

I interviewene skal informanterne eksplicit forholde sig til faktisk sprogbrug, dvs. de tre pigestemmer vi anvendte i sprogholdningseksperimentet på Salling Efterskole. Rækkefølgen i interviewet, ligesom i eksperimentet, var: København-pige 2, Århus-pige 2 og Skive-pige 2 (se Bilag A og B). Informanterne blev nu bedt om deres umiddelbare mening om stemmerne, og blev spurgt hvem af dem der talte *rigsdansk* (det tiltag gav os desuden konkret input til hvordan receptionen af i hvert fald tre af stemmeprøverne var). I de drøftelser med informanterne der fulgte, fik de desuden det meget eksplicitte spørgsmål om hvad en københavn ville kalde sit eget sprog. De tre stemmer blev valgt førend vi havde fået resultaterne af sprogholdningseksperimentet, men umiddelbart forekom de tre stemmer på mig som typisk hhv. *jyske* og *københavnsk* på baggrund af intonationen (se afsnit 5.2), og andre træk som bortfald af ubetonet -e, der især er udtalt hos Skive-pige 2, velariseret [ð], som er udtalt hos både København-pige 2 og Århus-pige 2, og forekomst af to forskellige realiseringer af stød (se afsnit 3). Det fremgår tydeligt af interviewene at informanterne eksplicit giver udtryk for et modsætningsforhold mellem en jysk sprogidentitet og en østdansk, dvs. *københavnsk* eller *sjællandsk*. De nævner derimod sjældent eksplicit hvad der sprogligt karakteriserer forskellene mellem vest og øst, hvilket måske er forventet-

ligt. Det gør de heller ikke når de ytrer sig om stemmerne; i stedet for refererer de til noget de kan eller netop ikke kan genkende, fx fordi de selv har talt sådan da de var unge.

Genkendelsestestens resultater peger på at de unge respondenter på Salling Efterskole var i stand til at genkende Skive-pige 2 og Århus-pige 2 som værende fra Jylland (hhv. 88 % og 87 %); de var dog kun delvis i stand til mere præcis at genkende de to: Skive-pige 2 placerede de oftere i Århus (29 %) end retteligt i Skive (24 %), mens de oftest placerede Århus-pige 2 i Aalborg (26 %), dernæst i Skive (24 %) og først derefter i Århus (21 %) (se afsnit 5.2). Også København-pige 2 genkendte de som værende fra København (71 %). Det er derfor interessant at flertallet af informanterne (10/15), dvs. spredt over de tre generationer, er enige om at de tre piger lyder ens. De angiver imidlertid forskellige grunde til det. Enten giver de udtryk for at der ingen forskel er mellem de tre stemmer, eller også at forskellene er meget små. Eller også giver informanterne udtryk for at de tre piger taler *rigsdansk*, eller netop fordi ingen af dem gør. København-pige 2 bliver kun af to informanter fra bedsteforældregenerationen genkendt som fra København eller Sjælland, derimod genkender lidt flere (6/15) Skive-pige 2 som *jysk*. Her giver de eksplicit udtryk for at de kan identificere sig med en der sprogligt minder dem om deres gymnasietid, eller også fordi hun taler pænest (jf. afsnit 6.1, Preston 1999). Århus-pige 2 er den eneste stemme informanterne vurderer som *rigsdansk* (4/15), eller snarere det informanterne selv ville forstå som *rigsdansk*, men som andre, fx intervieweren, nok har en anden opfattelse af (jf. afsnit 6.1). Fx siger stedstabile informant Otto fra bedsteforældregenerationen om Århus-pige 2 at hun taler: "mest rigsdansk" af de tre, og den stedstabile informant Signe fra forældregenerationen betegner hendes sprog som: "tættest på rigsdansk". I diskussionen nedenfor vil jeg komme nærmere ind på informanternes eksplicit udtrykte 'gradbøjning' af begrebet *rigsdansk*, og hvad den implicit kunne referere til. Der vil jeg ligeledes inkludere informanternes eksplicitte tilkendegivelse af at de snarere koncentrerede sig om *hvad* pigerne sagde end *hvordan* de sagde det.

Spørgsmålet om hvad en københavnner ville kalde sit eget sprog, fremprovokerer helt eksplicit informanternes refleksioner over det rivaliserende forhold mellem Vest- og Østdanmark, og som delvis afdækker

kendte klichéer (Pedersen 1996). For eksempel siger flere af informanterne at en københavnner *tror* hun/han taler *rigsdansk* hvorved deres implicite holdning fremgår som det modsatte: det en københavnner taler, er ikke *rigsdansk*. Forklaringen på det skal søges i parameteret ulokalisbarhed, og informanterne kan høre på intonationen ("syngende" ln. 11) og leksikalske træk (ln. 09 vs. ln. 13, uden andetsteds i interviewet at nævne navnet på forskelligt bagværk med divergerende navne) at vedkommende kommer fra København/Sjælland. Den stedstabile informant fra forældregenerationen Ingrid udtrykker sig således:

01 INT: hvad tror du en: uh københavner siger om sit eget
 02 sprog
 03 IND: jamen han uh: (.) han tror nok ås han snakker
 04 rigsdansk
 05 INT: mh mh
 06 IND: men det gør han heller ikke (.) altså
 07 INT: nej å hvorfor ikke det
 08 IND: jamen de har jo så mere (.) altså a tror ikke
 09 de har så mange (.) ord der skiller sig ud
 10 INT: mh mh mh mh
 11 IND: men det men de har jo så en mere en syngende:→
 12 INT: ja [ja]
 13 IND: [ja] (.) å så har de ås nogle ord de
 14 INT: mh
 15 IND: men det (.) det kan jås godt bare være det fordi
 16 at vi s:om (.) §dialekttalende§
 17 INT: mh [mh]
 18 IND: [har] nemmere ved å forstå alt muligt andet jo,

Endelig giver den mobile informant fra forældregenerationen Karl eksplicit udtryk for at en københavnner ville kalde sit sprog for "normalt" (ln. 03), ligesom andre ville betegne deres eget sprog (ln. 08), selv informantens farbror (ln. 09) der stadig bor i Salling. Mærkatet 'normalt' implicerer et forståeligt og i en given kontekst socialt accepteret sprog (Mortensen 2019). Man kunne muligvis også tolke betegnelsen 'normalt' som informantens relativering af den sproglige virkelighed han, eller om ikke andet dem han har en tæt relation til, befinder sig i: Uanset om det kaldes *rigsdansk* eller *jysk*, det er "bare dansk altså" (ln. 14).

01 INT: hvad hvad tænker du en københavner siger om
 02 sit eget sprog,
 03 KAR: øh: at det @normalt@ he [he he]
 04 INT: [he he] ja
 05 INT: ville de kalde det rigsdansk for eksempel (.)
 06 tænker d[u,]
 07 KAR: [ja] det ville de sikkert ja,
 08 jeg tror de fleste de tænker det de selv snakker
 09 altså hvis man spørger min farbror
 10 INT [ja,]
 11 KAR: [så] snakker han ås normalt (.) altså
 12 INT: ja [ja]
 13 KAR: jeg tror ikke han siger "rigsdansk" bare
 14 KAR: "nor[malt,]" han snakker bare dan[sk alt]så,

Ovennævnte eksempler viser at informanterne er relativt sprogligt bevidste over eget og andres sprogbrug, uden dog at eksplicitere det på et mere lingvistisk niveau. De viser også at informanternes forståelse af begrebet *rigsdansk* umiddelbart er bredere end lingvisternes betegnelse af et sprog der indeholder rigsmålsformer som har rødder i sproget i København (jf. afsnit 4). I næste afsnit diskuterer jeg hvordan og om informanternes eksplicite mening om og implicite holdning til egen og andres sprogbrug passer med nogle af de centrale fund i sprogholdningseksperimentet. Afsnittet samler dermed nogle metodologiske og teoretiske refleksioner over hvordan sprogideologiske studier rundt om i Danmark er blevet testet, og om undersøgelsens resultater afdækker en særlig jysk identitet.

7 DISKUSSION

Først og fremmest vil jeg fremhæve nogle metodologiske refleksioner over brugen af de sproglige stimuli der anvendes i sprogholdningseksperimenter som anvendt i denne og lignende undersøgelser (fx Kristiansen 2009a, Maegaard & Quist 2020, Hansen & Goldshtein 2021a). Denne type perceptuel-dialektologiske studier forsøger at afdække unge respondents bevidste og underbevidste sprogholdninger, men de unges bevæggrunde for deres valg afdækkes sjældent. For hvad er deres eksplicite mening om de stemmer de hører, hvad præcist i stemmerne gør at de placerer dem vest eller øst for Storebælt mv.? I det tilfælde undersø-

geler inkluderer opfølgende interview, som i nærværende undersøgelse, får man et vist indblik i informanternes mening om og holdninger til (et udvalg af) de sproglige stimuli (fx Mortensen 2019, Maegaard & Quist 2020). Endnu sjældnere angiver forskeren præcist hvilke stemmeprøver respondenterne har skullet forholde sig til, altså i form af auditivt fonetiske eller samtaleanalytiske transskriptioner af de enkelte prøver (Kristiansen, Clausen & Havgaard 2002, Maegaard 2007), eller summariske lingvistiske beskrivelser (Maegaard & Quist 2020, Hansen & Goldshtein 2021a). Det er imidlertid ikke entydigt hvad der præcist fremprovokerer hvilket svar, om det er det personen bag stemmen siger, eller hvordan personen siger det, altså i sproglig henseende, velformethed etc. Ud fra interviewene tyder noget på at informanterne anstrænger sig for at forstå hvad der bliver sagt; det gælder for så vidt de unge informanter men især de ældre informanter, som helst ville lytte til de tre stemmer to gange. Optagelserne er korte, og de er klippet sammen, så det er langt fra alle stemmer der siger noget sammenhængende (se Bilag A). Fx nævner den mobile midaldrende informant Thorkild efter at have hørt stemmerne: ”men det var ikke sådan man har på nogen måde problemer med å forstå hvad hun siger [...] altså hun kommunikerer jo godt”. Og den mobile midaldrende informant Karl nævner ”jamen jeg forstod hvad de sagde”. Her nævner de eksplicit stemmernes forståelighed, hvilket implicit kunne bekræfte én af grundopfattelserne ved *rigsdansk* (se afsnit 6.1). Lidt inde i drøftelserne af stemmerne ytrer flere sig eksplicit om at de jyske stemmer godt kunne være mere udpræget jyske, for de lyder alle tre ens (se afsnit 6.3). Informanternes reaktioner stemmer imidlertid dårligt overens med genkendelsestesten hvor de unge respondenter overordnet set faktisk var i stand til at skelne mellem de jyske og de københavnske stemmer, ikke mindst netop de tre pige-stemmer. Informanterne anvender stort set ingen eksplicitte betegnelser for stemmernes lingvistiske beskaffenhed. Flere nævner ”tonen” eller ”klangen”, dvs. intonation, enkelte nævner ”ord”, uden dog at uddybe præcist hvilke ord og hvordan de afviger, fx fra egen sprogbrug. Fx siger den mobile informant fra forældregenerationen Karl: ”hun fumlede lidt mere hende den første (...) [København-pige 2] hun havde ikke så stort ordforråd som de to efterfølgende”. Årsagen til hans kommentar kunne meget vel være den måde stemmeprøverne er blevet klippet på (se bilag

A). Det er muligt klipningen har haft indflydelse på vurderingstestens resultater (se afsnit 5.3), også generelt for sprogholdningseksperimenter. I det tilfælde stemmepróverne fra Århus og Skive har mere sammenhængende tale, ville respondenterne muligvis af den grund vurdere dem højere end stemmepróverne fra København, der fremstår lidt mindre indholdsmæssigt sammenhængende. Resultaterne peger imidlertid ikke entydigt i den retning (se afsnit 5.3). Det er desuden vanskeligt at sammenligne og drage konkrete slutninger af disse metodologiske overvejelser, især da vi af gode grunde ikke ved hvilken beskaffenhed stemmepróverne i lignende eksperimenter har haft (bortset fra de fire københavnske stemmepróver vi har lånt fra *Dialekt i periferien*-projektet). Det ville være gavnligt for perceptuel dialektologiske studier af sprogideologiske tilstande fremadrettet at inkludere mere præcise beskrivelser af undersøgelsesernes forskellige trin og det anvendte materiale.

Vurderingstesten og interviewene giver nogle interessante resultater i forhold til hvilken sprogideologi der hersker i Midt-Vestjylland. Det har været afgørende for undersøgelsen at tage udgangspunkt i hvad der er relevant i sprogbrugerens hverdag, dvs. hvilke varieteter i det valgte undersøgelsesområde der er relevante, ligesom det er gjort i *Dialekt i periferien*-projektet (Kristiansen 1997, Maegaard & Quist 2020). Det har derfor ikke på nogen måde været relevant at teste de unge respondenter ved at lytte til to sæt stemmer der i en jysk kontekst klart kan detekteres til København, dvs. fire MODERNE stemmer óg fire KONSERVATIVE stemmer. Måske af den grund viser resultaterne af vurderingstesten fra Salling at Kristiansens opfattelse af det danske sprogsamfund som homogent er for snæver. Det er Århus-stemmerne der vurderes med samme topplacering som KONSERVATIV, og det kunne tyde på et sprogligt normcenter i Århus. Fremadrettet kunne man eksperimentere med at afspille både KONSERVATIVE stemmer og stemmer fra et givet områdes sproglige normcenter, men i så fald skal man finde en metodisk løsning på at disponere bedre over de unge respondents tid, for de var i forvejen hårdt spændt for (Hansen & Goldshtein 2021a). Omvendt har Kristiansen og andre heller ikke praktiseret en lignende fremgangsmåde, muligvis fordi de ikke i tilstrækkelig grad har taget hensyn til hvilke varieteter der er til stede i pågældende lokale kontekst. Derudover fremgår det af interviewene at der er forskel på hvordan læg-

folk betegner de forskellige varieteter af sprogbrug der omgiver dem, og hvilke betegnelser lingvister anvender. Informanterne anvender begrebet *rigsdansk* som en ulokaliserbar varietet der ikke er lokaliserbar til København (afsnit 6.1), hvilket stemmer overens med Brink & Lunds definition af rigsmålsformer (Brink & Lund 2018). Informanternes opfattelse af *rigsdansk* er derfor ikke at det er *københavnsk*, det vil sige de ville ikke bedømme KONSERVATIV som *rigsdansk*, sådan som Kristiansen gør (Kristiansen 2009a, Grondelaers & Kristiansen 2013). I nærværende undersøgelse vurderede de at Århus-pige 2 taler mest *rigsdansk*, hvilket stemmer overens med vurderingstesten (afsnit 5.3). Endelig omtaler enkelte informanter deres egen måde at tale på som 'normalt', dvs. et sprog der forstås af andre og der fungerer og er accepteret i den sociale kontekst de færdes i. I mine interview er der ingen belæg for at informanterne justerer deres opfattelse af at tale 'normalt' i forhold til hvad fx andre mener om deres sprog (modsat Mortensen 2019: 202); det skal siges at jeg ikke bad dem eksplicit om at forholde sig til andres mening om deres sprog, men omvendt hvad de mente om andres sprog. Derimod synes nogle af informanternes omtale af eget sprog som 'normalt' implicit at udtrykke en modsætning til *jysk*, den ene yderlighed af det sproglige spektrum, det fx informanter fra bedsteforældregenerationen taler og som den mobile midaldrende Karl fortæller om at hans far forsøger at lære sine børnebørn lidt jysk: "så skal de lære å sige "mjølk" i stedet for "mælk".

Spørgsmålet er om nærværende undersøgelse afdækker en særlig jysk identitet, og hvor det ville være relevant at inddrage Kristiansens lignende spørgsmål om regionalsprog har en fremtid i Danmark? (Kristiansen 1992). Altså hvor jyder mere eller mindre bevidst fremstiller en opfattelse af sig selv og andre som eksplicit knyttet til Jylland, til jysk sprog og lign., som "et signal for at 'sådan taler vi her i vores region – til forskel fra jer andre – og det er vi godt tilfreds med'" (Kristiansen 1992: 244). Svaret er ikke ligetil og involverer både sprogbrugs- og normniveaue (Kristiansen 1992). For nok indikerer resultaterne af rangordningstesten og analyserne af interviewene en vis lokalpatriotisme, men her er der snarere tale om respondenteres og informanternes favorisering af det nære (se afsnit 5.1 og 6.1). Fx scorer *midtjysk* og *nordjysk* højest i vurderingstesten, mens andre jyske varieteter, fx *år-*

husiansk og *sønderjysk*, scorer markant lavere. Der er dermed ikke tale om en opfattelse af en fælles jysk identitet som sådan (Pedersen 1996). Heller ikke resultaterne af vurderingstesten tyder på et fælles jysk samlingspunkt, for nok vurderes Århus som det lokale (eller regionale) normcenter (modsat fx Pedersen 1996, Kristiansen 1992), men det er sandsynligvis ikke fordi stemmerne er udpræget jyske, hverken efter informanternes mening (afsnit 6.3), eller lingvistisk set (Bilag A, dvs. på sprogbrugsniveauet, Kristiansen 1992). Resultaterne indikerer at de jyske sprogbrugere opfatter *rigsdansk* som et korrekt, forståeligt og ulokaliserbart sprog, de selv er i stand til at anvende i visse situationer; en art regional standardvarietet, *jysk standard* (Thøgersen & Pharaos 2020: 116, Pedersen 1996, Kristiansen 1992). I den forstand afviger det fra sprogforskernes forståelse af *rigsdansk* som en *københavnsk* varietet (KONSERVATIV, Kristiansen 2009a, på engelsk *Copenhagen Standard*, Pedersen 1996: 79, Hansen & Goldshtein 2021a), og er der snarere tale om ”et fællessprog med nuancer” (Kristiansen 1992: 208), og i informanternes optik helt ligeværdige nuancer. Desuden er det formentlig yderligere geografisk forskelligt i Jylland (Mortensen 2019, Monka 2013, Maegaard & Quist 2020).¹⁶

Endelig peger undersøgelsen på et jysk sprogsamfund der nok er i udvikling, og hvor standardisering er en igangværende proces, men hvor sprogbrugere er bevidste om forskellene mellem de gamle og unge, og mellem land og by. Standardsproglig tilpasning sker, som andre steder, først i gymnasietiden eller ved det første job uden for området. Flere af de unge informanter redegør derfor også for at områdets *jysk*, som få spontant kalder *sallingbomål*, er i gang med at forsvinde. Nok taler deres forældre og bedsteforældre *jysk*, men de taler det ikke selv, hverken de stedstabile eller de mobile. De kan finde på at bruge enkelte faste vendinger, ligesom de kan forstå *jysk*, men de siger aldrig *a* om sig selv. En særlig jysk identitet er i så fald snarere et billede af en multi-dimensioneret identitet der afhænger af hvem man er, og hvilken kontekst man er i (Jenkins 2014). For de jyder der indgår i nærværende studie, spiller betegnelserne for sproglige varieteter kun en sekundær rolle.

¹⁶ Undersøgelsen i Salling er endnu ikke afsluttet, for sprogbrugsniveauet skal belyses mere indgående (Kristiansen 1992).

8 KONKLUSION

Artiklen undersøgte hvilke sprogideologier der hersker i Midt-Vestjylland samt hvordan sprogbrugerne italesatte deres egen og andres sprogbrug. Til det formål anvendtes både kvantitative data fra et sprogholdningseksperiment og kvalitativ-diskursive interviewdata. Dataene blev analyseret ud fra en perceptuel dialektologisk tilgang der både fokuserer på vigtigheden af at inddrage sprogbrugerens eksplicitte meninger om og implicitte holdninger til sprog, samt på hvordan sprogbrugere beskriver deres eget sprog og, især, hvilke begreber de anvender til at beskrive den sproglige virkelighed de lever i.

Sprogholdningseksperimentet i Salling viste nogle nye og interessante resultater der til dels kunne sammenlignes med lignende eksperimenter udført i Jylland. Fx viste resultaterne af genkendelsestesten at de unge respondenter er sprogligt opmærksomme på nogle helt overordnede forskelle mellem vest- og østdansk. Et andet interessant resultat er at den sædvanlige nedvurdering af jyske stemmer udeblev, til dels sammenligneligt med et eksperiment i Sønderjylland. Dette kan skyldes eksperimentets sproglige stimuli, dvs. stemmerne, der repræsenterede et lidt andet lingvistisk udgangspunkt for standardideologien end det tidligere er blevet anvendt, men som også andre nyere eksperimenter har arbejdet ud fra. Udgangspunktet synes at matche det sprogideologiske udgangspunkt informanterne giver udtryk for i interviewene, dvs. et *rigsdansk* som et korrekt og forståeligt sprog der i princippet er ulokaliserbart men som i praksis er lokaliserbart fordi der altid er en aksang på. Det er altså et *rigsdansk* der findes i flere, ligestillede varianter.

Det korte svar på artiklens indledende spørgsmål, ”Findes der en særlig jysk identitet”, er derfor nej mens det længere svar inkluderer at studiet indikerer en bevidsthed om en fleksibel identitet som sproget tilpasser sig til. Derfor ser informanterne i Midt-Vestjylland i hvert fald ikke ud til at opleve ensretning ”som et ubetinget gode” (Kristiansen 2020: 32), men de hilser derimod mangfoldighed og variation velkommen, eller som den stedstabile midaldrende informant Signe siger:

01 SIG: a tøs jo *rigsdansk* er *ke:deli*[g]

02 INT: [ja]:↗

03 SIG: hvis a skal kigge *sån* på:et

04 det kor[rekt men det er] fordi det er så
 05 INT: [ja hvorfor det,]
 06 SIG: korrekt det s[å:]
 07 INT: [mh]
 08 SIG: det s det så rigtig,\
 09 INT: ja ja
 [...]

10 SIG: så a tøs det kan nem blive ke:delig ja
 11 INT: mh ja
 12 INT: man kan heller ikke høre hvor folk kommer, [fra
 13 SIG: [nej:
 14 det kan man nemlig [ikke]
 15 INT: [ja ja]
 16 SIG: altså det bliver det det bliver så (.) det bliver
 17 så re:nt det bliver så: (.) det bliver lidt
 18 ↑firkantet

TAK

Jeg vil gerne takke Yonatan Goldshtein for artiklens statistiske beregninger og tabeller, samt studentermedhjælpere Liv Moeslund Ahlgren, Majbrit Jensen og Malthe Morten Sørensen for hjælp til holdningseksperimentet og transskriptionerne. En tak til elever og ledelse på Salling Efterskole for deres deltagelse, og mine informanter i Salling for at stille op til interview. Tak til Kristoffer Friis Bøegh for gode kommentarer til et tidligere udkast af artiklen, og til Camilla Søballe Horslund, Rasmus Puggaard-Rode og Andrea Brink Siem for hjælp til de fonetiske analyser. Endelig skylder jeg de to redaktører Jacob Thøgersen og Jan Heegård Petersen og den anonyme fagfælle en stor tak for værdifulde og konstruktive kommentarer til og diskussioner af artiklen, og for gode input til fortsatte studier. Resterende mangler og fejl er alene forfatterens ansvar.

Inger Schoonderbeek Hansen, lektor, redaktør
 Peter Skautrup Center for Jysk Dialektforskning
 Institut for Kommunikation og Kultur
 Aarhus Universitet
 jysis@cc.au.dk

LITTERATUR

- Blommaert, J. 2009. *Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511610295.005.
- Blommaert, J. 2010. *The sociolinguistics of globalization*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 12048/10.1017/CBO9780511845307.
- Brink, L. & J. Lund. 1975. *Dansk Rigsmål. Lydudviklingen siden 1840 med særligt henblik på socielekterne i København*. Bd. 2. København: Gyldendal.
- Brink, L. & Lund, J. 2018. Yngre nydansk. Ebba Hjorth (red.), *Dansk Sproghistorie* 2, 197–228. København & Aarhus: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Aarhus Universitetsforlag.
- Christensen, R.H.B. 2019. Ordinal – Regression models for ordinal data. <https://CRAN.R-project.org/package=ordinal>.
- Coupland, N. 2009. Dialects, standards and social change. M. Maegaard, F. Gregersen, P. Quist, J.N. Jørgensen (red.), *Language attitudes, standardization and language change – perspectives on themes raised by Tore Kristiansen on the occasion of his 60th birthday*, 27–49. Oslo: Novus Forlag.
- DS = Danmarks Statistik. u.å. <https://www.dst.dk/da/> (tilgået 10. november 2021).
- Ejsing, J. 1994. *Sø'en hāj. vi æ mø't i Salling*. Silkeborg: Eget forlag.
- Ejskjær, I. 1954. *Brøndum-målet. Lydsystemet i en sallingdialekt*. (Udvalg for Folke-maals Publikationer. Serie A. Nr. 10.) København: J.H. Schultz Forlag.
- GDPR = General Data Protection Regulation eller persondataforordningen. Jf. <https://medarbejdere.au.dk/informationssikkerhed/databeskyttelse> (tilgået 15. marts 2022).
- Giraudoux, P. 2018. *pgirmess: Spatial Analysis and Data Mining for Field Ecologists*. <https://cran.r-project.org/package=pgirmess>.
- Grondelaers, S. & T. Kristiansen. 2013. On the need to access deep evaluations when searching for the motor of standard language change. T. Kristiansen & S. Grondelaers (red.), *Language (De)standardisation in Late Modern Europe: Experimental Studies*, 9–52. Oslo: Novus Press.
- Hansen, I.S. 2020. Jow, de taler stadig dialekt i Salling! – sallingbomål i Jebjerg 1995-2020. *Ord & Sag* 40. 55–60. https://jysk.au.dk/fileadmin/www.jysk.au.dk/publikationer/centrets_publikationer/ord___sag_26_-/ordsag40.pdf (tilgået 10. november 2021).
- Hansen, I.S. & Y. Goldshtein. 2021a. Popular geopolitics and the conceptualization of linguistic norm centres. *Journal of Postcolonial Linguistics* 5. 204–225. <https://iacpl.net/jopol/issues/journal-of-postcolonial-linguistics-52021/> (tilgået 10. november 2021).

- Hansen, I.S. & Y. Goldshtein. 2021b. Er København (virkelig) eneste sproglige normcenter? Y. Goldshtein, I.S. Hansen & T.T. Hougaard (red.), *18. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. 189–210. https://projekter.au.dk/fileadmin/projekter/Muds.dk/rapporter/Muds18_2_.pdf (tilgået 10. november 2021)
- Jefferson, G. 2004. Glossary of transcript symbols with an introduction. G.H. Lerner (red.), *Conversation analysis: studies from the first generation*, 13–31. Amsterdam: John Benjamins. DOI: 10.1075/pbns.125.02jef.
- Jenkins, R. 2014. *Social identity*. London: Taylor & Francis Group.
- Johnstone, B. 2010. Introduction: Language and space: 1. Language and geographical space. P. Auer & J.E. Schmidt (red.), *Language and space. An international handbook of linguistic variation. Theories and methods*, 1–18. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & co. DOI: 12048/10.1515/9783110261332.
- Jørgensen, M.W. & L. Philips. 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Kristiansen, T. 1991. Sprogholdninger hos folkeskolelærere, unge mennesker og personalechefer på Næstvedegnen. *Danske folkemål* 33. 51–62.
- Kristiansen, Tore. 1992. Har regionalsprog en fremtid i Danmark? *Danske folkemål* 34. 203–247.
- Kristiansen, T. 1997. Sprogbrug og sprogholdninger. Kommentarer og sammenligninger i anledning af *Moderne Sjællandsk*. *Danske folkemål* 39. 3–30.
- Kristiansen, T. 2009a. The macro-level social meanings of late-modern Danish accents. *Acta Linguistica Hafniensia* 41.1. 167–192. DOI: 12048/10.1080/03740460903364219.
- Kristiansen, T. 2009b. Rigsdansk. H. Hovmark, I.S. Sletten & A. Gudiksen (red.), *I mund og bog: 25 artikler om sprog tilegnet Inge Lise Pedersen på 70-årsdagen d. 5. juni 2009*, 179–191. København: Museum Tusculanum.
- Kristiansen, T. 2017. Kvantitative studier i køn-og-aksang-ideologi hos unge danskere. *Danske talesprog* 17. 167–196.
- Kristiansen, T. 2020. Sprogets væsen og det gode sprogsamfund – som jeg har set det. *Danske talesprog* 20. 7–32.
- Kristiansen, T. & M. Monka. 2006. Danmark. T. (red.), *Nordiske sprogholdninger: En masketest*. (Moderne importord i språka i Norden V), 83–97. Oslo: Novus Forlag.

- Kristiansen, T. & M. Monka. 2007. Sprogholdninger blandt unge i Odder. T. Arboe (red.), *Nordisk dialektologi og sociolingvistik*. (Foredrag på 8. Nordiske Dialektologkonference. Århus 15.-18. august 2006.), 227–237. Århus: Peter Skautrup Centret for Jysk Dialektforskning, Aarhus Universitet. https://auinstallat-ion29.cs.au.dk/fileadmin/www.jysk.au.dk/publikationer/centrets_publicationer/dialektologi.pdf (tilgået 10. november 2021).
- Kristiansen, T., Clausen, T.B. & Havgaard, M. 2002. Sprogholdninger hos unge i Nakskov. *Danske talesprog* 3. 17–70.
- Kvale, S. 2007. *Doing interviews*. London: Saga Publications Ltd.
- Laclau, E. & C. Mouffe. 1985/2001. Hegemony and socialist strategy. Towards a radical democratic politics. London: Verso.
- Ladegaard, H.J. 1999. Dansk rigsmål i et socialpsykologisk perspektiv: en diskussion og empirisk analyse af rigsmålsbegrebet. *RASK* 11. 3–43.
- Maegaard, M. 2007. Udtalevariation og -forandring i københavnsk: En etnografisk undersøgelse af sprogbrug, sociale kategorier og social praksis blandt unge på en københavnsk folkeskole. *Danske talesprog* 8. København: Hans Reitzels Forlag.
- Maegaard, M. & P. Quist. 2020. Perception, recognition, and indexicality. Experimental investigations of variation in Northern Jutland, Southern Jutland, and in Bornholm. M. Maegaard, M. Monka, K.K. Mortensen & A.C. Stæhr (red.), *Standardization as sociolinguistic change. A transversal study of three traditional dialect areas*, 145–168. New York: Routledge. DOI: 12048/10.4324/9780429467486.
- Maegaard, M., P. Quist & N. Phrao. 2020. Genkendelse, sprogholdninger og standardisering: Nye fund i Bylderup, Hirtshals og Nexø. *Danske talesprog* 20. 143–174.
- Matrikelkort. u.å. <https://kort.matrikel.dk/spatialmap> (tilgået 10. november 2021).
- Mattfolk, L. 2011. *Finlandssvenska åsikter om och attityder till modern språkpåverkan*. Nordica Helsingiensia 26. Helsingfors: Finska, finskugriska och nordiska institutionen. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/28223> (tilgået 20. marts 2022).
- Mattfolk, L. & J.-O. Östman. 2004. Attitudes, opinions and the implicit. *PIC Bulletin* 7. 74–77.
- Milroy, J. & L. Milroy. 1985/1999. *Authority in language. Investigating Standard English*. London: Routledge.

- Monka, M. 2013. Sted og sprogforandring: En undersøgelse af sprogforandring i virkelig tid hos mobile og bofaste informanter fra Vinderup, Odder og Tinglev. *Danske talesprog* 13.
- Mortensen, K.K. 2019. At tale lokalt normalt i Hirtshals. Sprogideologier blandt tre generationer i Nordjylland. *Danske talesprog* 19. 182–214.
- Niedzielski, N. & D.R. Preston. 2010. *Folk linguistics*. DOI: 10.1515/9783110803389.
- Pedersen, I.L. 1996. Regionalism and linguistic change. *Sociolinguistica* 10. 75–89. DOI: 12048/10.1515/9783110245158.75.
- Pedersen, I.L. 2003. Traditional dialects of Danish and the de-dialectalization 1900–2000. *International Journal of the Sociology of Language* 159. 9–28. DOI: 12048/10.1515/ijsl.2003.012.
- Petersen, J.H., H. Juul, N. Pharao & M. Maegaard. 2021. *Udtalt. En introduktion til dansk fonetik*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Pharao, N. 2009. The devil in the detail: Examining some phonetic details in the guises of speaker evaluation experiments in Næstved. M. Maegaard, F. Gregersen, P. Quist & J. N. Jørgensen (red.), *Language attitudes, standardization and language change – perspectives on themes raised by Tore Kristiansen on the occasion of his 60th birthday*, 163–180. Oslo: Novus forlag.
- Preston, D.R. 1999. Introduction. D.R. Preston (red.). *Handbook of perceptual dialectology*, xxiii–xl. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. DOI: 10.1075/z.hpd1.05pre.
- Preston, D.R. 2018. Perceptual dialectology. C. Boberg, J. Nerbonne & D. Watt (red.), *The handbook of dialectology*, 177–203. Oxford: John Wiley & Sons. DOI: 10.1002/9781118827628.
- Quist, P. 2005. *Stilistiske praksisser i storbyens heterogene skole. En etnografisk og sociolinguistisk undersøgelse af sproglig variation*. København: Museum Tusculanum.
- R Core Team. 2020. *R: A language and environment for statistical computing*. R Foundation for Statistical Computing. Wien, Østrig.
- Samtalegrammatik = <https://samtalegrammatik.dk/start-her/udskriftssystem> (tilgået 23.03.2022)
- schwa.dk = <https://schwa.dk/>, Ruben Schachtenhaufens portal med bl.a. lydskriftværktøjer.
- Schoonderbeek, I. 1995. “Jow, vi taler stadig dialekt!” – om sprogbrug og sprogholdninger i Salling. *Ord & Sag* 15. 16–21. https://jysk.au.dk/fileadmin/www.jysk.au.dk/publikationer/centrets_publicationer/ord____sag_1_-_25/ordsag15.pdf (tilgået 10. november 2021).

- Silverstein, M. 2003. Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. *Language & Communication* 23. 193–229. DOI: 10.1016/S0271-5309(03)00013-2.
- Skautrup, P. 1968. *Det danske sprogs historie*. Bind 4. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.
- Syv, P. 1685. Den Danske Sprog-Kunst eller Grammatica. H. Bertelsen (red.), *Danske Grammatikere fra Midten af det syttende til Midten af det attende Aarhundrede*. Bind 3, 149–250. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag. 1919.
- Svenstrup, C.H & J. Thøgersen. 2009. On the discursive construction of ”rigsdansk”, ”jysk”, ”københavnsk” and other varieties among adolescents in western Jutland. M. Maegaard, F. Gregersen, P. Quist & J.N. Jørgensen (red.), *Language attitudes, standardization and language change – perspectives on themes raised by Tore Kristiansen on the occasion of his 60th birthday*, 181–210. Oslo: Novus forlag.
- Thøgersen, J. & N. Phrao. 2020. Holdningers og mediers rolle i (de)standardisering. *Danske talesprog* 20. 103–121.
- Togeby, O. 2015. Sprog og identitet. *Scandinavian Studies in Language* 6(3). 26–61. DOI: 10.7146/sss.v6i3.20646.

BILAG A:

LINGVISTISK BESKRIVELSE AF STEMMEPRØVERNE

Nedenfor beskrives de 12 stemmeprøver på i gennemsnit 9 sekunder, i den rækkefølge (nummeret 1-12) vi afspillede dem for eleverne på Salling Efterskole. Først bringes en CA-transskription af stemmeprøven, så det fremgår hvad der siges, og hvor der er pauser, tryk, påfaldende intonation, og hurtigt eller langsom tale (se Bilag B for transskriptionsnøgle). Dernæst følger en auditiv-fonetisk transskription i IPA for dansk (se Petersen et al. 2021, schwa.dk).¹⁷ Stemmeprøverne der repræsenterer moderne københavnsk, er venligst udlånt af projektet *Dialekt i periferien*; stemmeprøverne fra Århus og Skive har jeg selv optaget efteråret 2019 efter nogenlunde samme setup, dvs. gymnasieeleven skulle svare på spørgsmålet: "Hvad er en god lærer?". Efterfølgende er optagelserne redigeret så de så vidt muligt svarede til de moderne københavnske.

1. SKIVE_DRENG_1 (9,2 SEK.)

01 hvis han kan snakke (.) Srigtigt\$ (.) med sine
02 elever ikke bare på det der lærer(x) men der
03 også skal (.) ligesom ske et eller andet\ hvis
04 det en der ligesom (.) ifanger en på en måde så
05 man lytter lidt efter (.) lidt efter i
06 ttimerne\

ves han ka 'snaɐ̯ 'kæɡɔɔɔɔ me sin e'leʊ'v̥ eg ba: pɐ de dæɐ̯ 'læ:v(?) men da ɐs
sga lisɐm 'sge:ʔ eðeɐanð ves de en dæɐ̯ lisɐm 'faŋv̥ en pɐ ən 'mɐð sɐ man
'lɔv̥e leð eðv̥e leð eðv̥e i 'tɪ:mənə

2. KØBENHAVN_PIGE_2 (9,1 SEK.)

01 *det meget* sån >stille å rolig< men (.) altså
02 den er blevet meget lavet om\ (.) så det blevet
03 sån meget skiftet ud å: (.) vi kun sån (.)
04 Sf:em eller *fire\$ tilbage (.) helt fra starten
05 af*

¹⁷ I CA-transskriptionen angives sætningsintonationen, dvs. stavelsen med maksimal betoning angives vha. understregning, evt. mindre betonedede stavelser angives ikke (se Bilag B). Angivelse af tryk i IPA-transskriptionen er snarere leksikalsk-semantic motiveret, dvs. ordene i deres kommunikative sammenhæng (Petersen et al. 2021: 110). Der angives kun hovedtryk, ikke bi- og svagtryk.

de 'mq:ð sʌn sdeɪ ʌ 'kɔ:li mæn alsʌ ðæn æg ble:ʊð 'mq:ð læ:ʊð 'ʌm sʌ de
ble:ʊð sʌn 'mq:ð sgɪfdð 'uðʔ ʌ vi kɔn sʌn 'femʔ eɪə 'fi:ə tʰe'bæ: 'he:ʔld fɛə
'sda:dn æ

3. ÅRHUS_PIGE_2 (9,6 SEK.)

01 de er *interesserede i at* deres elever <har
02 det rigtig godt< man skal kunne smærke\$ de har
03 slyst til at hjælpe en (.) meget\$ >de skal
04 være< engagerede å *interesserede* å når man
05 spørger om noget >så skal de godt kunne give
06 *et svar*<

di æg entkø'se:ʔʌð i ad dɛgʂ e'leʊʔe ha de kægdi 'gʌd man sga ku 'mæggə di
ha 'lød te ad 'jɛlbə 'e:ʔn 'mq:ð di sga vɛ: ʌŋgæ'e:ʔð ʌ entkø'se:ʔð ʌ nɔ man
'sbægg(?) ʌm 'nɔ:əð sʌ sga di 'gʌd ku gi ed 'sva:ʔ

4. KØBENHAVN_DRENG_2 (7,9 SEK.)

01 jeg ved det ikke helt jo altså (.) (x x)
02 faktisk ikke, altså det fordi at (.) altså den
03 har jo været lidt forskellig, (.) så da jeg
04 startede så var det jo lidt uh (.) så det meget
05 hyggeligt også,

ja ve de eg 'he:ʔld jo alsʌ (x) 'fagtɪsg eg alsʌ de fʌ'di:ʔ ad alsʌ ðæn ha jo
vɛ:ʌð led fʌ'sgɛɪ'i sʌ dʌ ja 'sda:dð sʌ vʌ de jo led ə sʌ de 'ma:ð 'hyglɪd ʌs

5. ÅRHUS_PIGE_1 (9,1 SEK.)

01 jeg synes også det vigtig at en god lærer
02 ligesom er god til at fange alle eleverne (.)
03 hvis halvdelen af klassen så ikke forstår hvad
04 der foregår og så den anden halvdel gerne vil
05 lære noget så bliver det >rigtig rigtig< svært
06 (.) *i undervisningen i hvert fald*,

ja syns ʌsə de 'vegtɪ ad en go 'læ:ə li:sʌm æg go te ad fʌŋ 'ʌlə e'leʊʔənə ves
'halde:lŋ ʌ klasŋ sʌ eg fʌ'sdɔ:ʔ vʌ dɛə 'fʌgɔ:ʔ ʌ sʌ dæn 'ʌŋ 'haldɛl gɛgŋ vel
'lɛg nɔ:ð sʌ blɪg de kægdi kægdi 'svɛ:g i 'ɔnɛvi:'snɛŋ i 'vægg'd 'falʔ

6. SKIVE_PIGE_1 (9,5 SEK.)

01 er smeds (.) man er inkluderet *i
 02 undervisningen*\\ man @ikke bare >skal sidde å
 03 lytte@ hele tiden men at man også selv< får lov
 04 til (.) å lave noget (.) får lov til å prøve
 05 (.) jeg vil hellere have (.) at de forklarer
 06 noget og >så kan de komme ned å hjælpe<
 07 *hvis vi har brug for det*\\

æɐ̯ 'með man æɐ̯ enklu'de:ʔð i 'ɔnɐvisneɲ man eg ba sga seð ʌ 'lyd 'he:lə
 'tiðʔn men ad man ʌs 'seɪʔ fʌ 'lɔɐ̯ te ʌ 'læ:ɐ̯ noð fʌ 'lɔɐ̯ te ʌ 'pʁoɐ̯: ja vel
 'hɛlɛɐ̯ ad di fʌ'kla:ʔɐ noð ʌ sʌ kan di kʌm 'neðʔ ʌ 'jelb ves vi hɔ 'bʁu fʌ de

7. ÅRHUS_DRENG_1 (9,5 SEK.)

01 *sådan* at de kan være mere engageret i
 02 undervisningen→ *som* (.) nogle gange bruger
 03 nogle meget forskellige ting (.) det var en af
 04 de der ting *som* (.) det var ɪmega sjov\\ (.)
 05 gør det der ekstra stykke *for å:* (.) gøre det
 06 interessant *for eleverne*\\

sʌn ad di kan vɛ:ɐ̯ meɐ̯ aŋga'ɛe:ʔð i 'ɔnɐvisneɲ sʌm 'no:n 'gʌɲ bʁuɐ̯ non
 'ma:ð fʌ'sgeli: 'teɲ de va 'e:ʔn æ di dɛɐ̯ 'teɲʔ sʌm de va 'me:ga 'fʁɔɐ̯ʔ gɛɐ̯ de
 dɛɐ̯ 'ɛgsdʁa sɔɔɐ̯ fʌ ʌ gɛɐ̯ de entʁə'san'd fʌ e'leɐ̯ʔɛnə

8. KØBENHAVN_PIGE_1 (8,1 SEK.)

01 *ja det ved jeg ikke*\\ (.) det faktisk stort
 02 set *kun det jeg bruger den til*\\ (.) ja men
 03 det faktisk rigtig rigtig forskellig fordi at
 04 (.) det ved jeg ikke, altså *men det tror jeg
 05 bare de altid har haft det* sådan lidt (.)
 06 *aj*→

'ja de veð ja 'eg de 'fagdisg 'sɔɔɐ̯'d 'se:ʔd kɔn 'de ja 'bʁu:ɐ̯ dɛn te ja men de
 'fagdisg 'bæɐ̯di 'bæɐ̯di fʌ'sgeliʔi fʌ'di ad de veð ja 'eg alsɐ̯ men de 'tʁoɐ̯ ja
 'ba:ɐ̯ di 'alʔtiðʔ ha hafd de 'sʌn led 'aɲʔ

9. ÅRHUS_DRENG_2 (9,0 SEK.)

01 *så er det jo fedt når man: kommer ud å
 02 eksperimenterer med de problemer man nu
 03 skal arbejde med (.) vi kommer ud å arbejder*
 04 på tavler å bevise de funktioner vi nu: (.)
 05 arbejder med (.)en masse teorier å så
 06 videre→

sa æe de jo 'fed nɔ man kʌmɐ 'uðʔ ʌ ɛgspærimɔn'te:ʔɐ mɛ di pɔo'ble:ʔmɛ
 man nu sga 'a:bajd mɛ vi kʌmɐ 'uðʔ ʌ 'a:bajd pʌ 'taʊlɐ ʌ bə'vi:s di fɔŋ'eo:ʔnɛ
 vi nu 'a:bajdɐ mɛ en 'mæsə teo'kiɐ ʌ sa viðɐɐ

10. SKIVE_PIGE_2 (8,3 SEK.)

01 en de::r (.) går op i sine elever å: tager
 02 initiativet i at gøre undervisningen sjov men
 03 det kræver også at der e:r (.)flere forskellige
 04 fæmner (.) nye emner >så vi har< lyst til at
 05 lytte

'e:ʔn da: ɣɔ 'ʌb i sin e'leʊʔɐ ʌ ta enətiə'tʃiʊʔð i ʌ gæ 'ɔnəvi:ʔsnɛŋ 'ɛvʊʔ mɛn de
 'kɛæʊɐ ʌs ad dɛ æŋ 'flɛɐ fʌ'sgɛli: 'ɛmnɐ 'nʏ: 'ɛmnɐ sa vi ha 'lɔsd tɛ ʌ 'lʏd

11. KØBENHAVN_DRENG_1 (9,0 SEK.)

01 *m:an vil ikke stille spørgsmålstegn ved det
 02 (.)men: når man sår (.) så synes jeg ikke
 03 det er\så det det synes jeg e:r en vigtig
 04 fæktor for (.) at det er så godt å* (.) det er
 05 der nok→

'man vel 'ɛg sdɛl 'sbæŋsmɔls'taj'n vɛ dɛ mɛn nɔ man 'sʌn sa 'syns ja 'ɛg
 dɛ æŋ sa dɛ 'dɛ syns ja æ:ɐ en 'vɛgdi 'fagta fʌ ad dɛ æŋ sa 'gʌd ʌ dɛ æŋ
 dæŋ 'nʌg

12. SKIVE_DRENG_2 (9,8 SEK.)

01 *det er en de:r* uh (.) inkluderer eleverne i:
 02 undervisningen\ (.) lytter til hvad de har å

03 sige→ men *mere ligesom laver noget (.)
 04 gruppearbejde (.) å sån* (.) noget forskelligt
 05 *synes jeg*↘

de æt 'e:n da: æ enklu'de:ʔe e'leʊʔenə i 'ɔnɐvisneŋ 'lydɐ te va di ha ʌ 'si:
 men 'mɛ:ɐ lisʌm 'læʊɐ nɔð 'gʁubəabɔjdə ʌ sʌn 'nɔð fʌ'sgɛliʔ syns ja

BILAG B

Udvalgte og delvis forenklede transskriptionskonventioner (Jefferson 2004, se samtalegrammatik.dk/udskriftssystem).

:	forlængelse af stavelse
meget	ytringsbetoning
[]	overlappende tale
^ → \	intonationsretning
↑	efterfølgende siges med høj tone
(.)	mikropause (dvs. under 0.2 sekunder)
(0.3)	pause målt i sekunder
©	omkranser smilende tale
\$	omkranser tydelig, velartikuleret tale
> <	omkranser hurtig tale
< >	omkranser langsom tale
ORD	angiver høj lydstyrke
*	omkranser knirkende udtale
(x x)	uforståelig ytring, usikker transskription.

I transskriptionerne gengives visse ytringer lydret. Siges *a* i stedet for *jeg*, skrives *a*; siges *sån* i stedet for *sådn*, skrives *sån*; siges *å* i stedet for *at* eller *og*, skrives *å*; er der kopuladrop, gengives det.